

HARPER LEE

BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK

ROMAN YAYINLARI

Harper Lee

Bülbülü  ld rmek

ROMAN

Çeviri : Füsun Elioğlu

ODA YAYINLARI

Oda Yayınları / Dünya Klasikleri Dizisi

Harper Lee

Bölböölü Öldörmek

Orjinal isim: *To Kill a Mockingbird*

Çeviri : Füsun Elioğlu

ISBN : 9789753850643

ePub düzenleme: Meritokrasi

Birinci Sürüm: Ekim 2014

Sanırım avukatlar da bir zaman çocuktu...

Charles Lang

BİRİNCİ BÖLÜM

On üçüne az kala, ağabeyim Jem'in kolu dirsekten kırıldı. İyileşip, futbol oynayamayacağına ilişkin korkuları yatıştığında, sakatlığına pek aldırmaz oldu. Sol kolu sağından az buçuk kısa kalmıştı. Yürürken ve ayakta elinin tersi gövdesine dik, başparmağı kalçasına ters dururdu. Pas verip, çalım atabiliyordu ya, gerisi ona vız geliyordu.

Geçmişti tartabilecek, tartmayı isteyecek yaşa geldiğimizde, kaza ile son bulan olaylar dizisinin değerlendirmesini yapardık. Ben her şeyi Ewell'ların başlattığını savunuyordum. Dört yaş büyüğüm olan Jem ise çok önceleri başladı diyordu. Ona kalırsa Dill'in bize geldiği, Boo Radley'i evden çıkarma düşüncesini bize aşıladığı yaz başlamış olmalıydı.

Ben de olaylara o kadar geniş bir açıdan bakmak istiyorsan Andreew Jackson'la başladı dedim. General Jackson Creek'leri dereden yukarı sürmeseydi, Simon Finch Alabama'dan ters geri küreklere asılmayacaktı. Asılmasaydı bugün buralarda olmazdık. Tartışmayı yumruklarla çözümleyemeyecek kadar büyüdüğümüz için Atticus'a danıştık. Babamız ikiniz de haklısınız dedi.

Güneyli olduğumuzdan Hasting savaşının ötesinde veya berisinde kayda değer atalarımızın olmayışı ailenin bazı bireyleri için utanç kaynağıydı. Bir tek Simon Finch vardı. Dindarlığına cimriliği baskın çıkan, Cornwall'lu kürk avcısı bir eczacı olan Simon Finch... İngiltere'deyken kendilerine

Metodist diyen bir gruba daha açık fikirli dindaşları tarafından yapılan baskıya bozulan Simon, Atlantik'i aşmış ve Philadelphia'ya gelmişti. Sonra Jamaica'ya, oradan Mobile'e, oradan da St. Stephens'e geçti. John Wesley'in «ticaret çenebazlığı gerektirir» öğretisini belleyen Simon, doktorluk yaparak yükünü tuttu. Bu yolda altın edinmek ve süslü püslü giyinmek gibi, Tanrı adına yakışmayacak işler yapmasaydı mutlu da olamazdı. Akıl hocasının insandan mal edinmeme konusundaki kuralını unutan Simon, üç köle satın aldı ve onların da yardımı ile St. Stephens'e kırk mil uzakta bir malikane kurdu. Kente yalnızca bir kez döndü. Eş bulmaya gitti, buldu ve kızı bol bir sülale başlattı. Kıskanılacak bir yaşa kadar yaşayıp, zengin öldü.

Aile erkeklerinin Simon'un evi Finch Landing'de kalıp yaşamlarını pamuktan kazanmaları gelenek oldu. Landing kendi kendine yetiyordu. Çevredeki «imparatorluklara» karşılaştırıldığında gösterişsiz sayılabilirdi ama Mobile'den gelen nehir teknelerinin taşıdığı buz, un ve giysilerin dışında temel yaşam gereklerinin tümünü üretebiliyordu.

Simon Kuzey - Güney Savaşı'nı görebilseydi, ailesini toprak dışında her şeyden yoksun bıraktığı için öfkeye boğulurdu.

Toprağa bağımlı bu yaşam geleneği bozulmaksızın 20. yüzyıla kadar süregeldi. Babam Atticus Finch'in Montgomery'e hukuk, kardeşinin Boston'a tıp okumaya gitmesine dek de sürdü. Kızkardeşleri Alexandra Landing'de kalan Finch oldu. Ömrünü nehir kenarındaki hamağında yatıp da oltalarının dolu olup olmadığını düşünerek geçiren ters bir adamla evlendi.

Babam baroya kabul edilince Maycomb'a gelip avukatlığa başladı. Finch Landing'in yirmi mil doğusunda olan Maycomb, Maycomb Yöresinin merkeziydi. Atticus'un Adliye binasındaki bürosunda bir şapka askısı, bir dama tahtası ve lekesiz bir Alabama Eyalet Yasası kitabının dışında pek bir şeyi yoktu. İlk davası'nın sanıkları Maycomb Hapishanesi'nde asılan son iki kişi oldular. Atticus onları ikinci derecede cinayet suçunu kabul edip, valinin affına sığınmaları için kandırmaya çalıştı. Ne var ki soyadları Haverford'du. Bu ad Maycomb'da katırla eş anlamlıydı. Haverford'lar kısıraklarını alıkoydu diye çıkan anlaşmazlık sonucu kasabanın önde gelen nalbantını temizlemişlerdi. Bunu üç tanığın önünde yapacak kadar pervasızdılar. «O - orospu - çocuğunun - başına- gelip - geleceği - buydu» açıklaması herkes için yeterli olmalıydı. Birinci dereceden cinayet suçlamasına karşı suçsuz olduklarında direttiler. İnfazda bulunmak dışında Atticus'un yapabileceği bir şey yoktu. Babamın ceza hukukuna olan nefretinin başlangıcı sanırım bu davadır.

Maycomb'daki ilk beş yılında Atticus, hukuktan çok ekonomi yaptı. Birkaç yıl kazancını kardeşinin eğitimine yatırdı. John Hale Finch babamdan on yaş gençti ve pamuk ekmenin para kazandırmadığı bir dönemde tıbbı seçmişti. Jack Amca'nın işleri yoluna girdikten sonra babam avukatlıktan oldukça iyi gelir sağladı. Maycomb'u seviyordu. İnsanları tanıyordu... Onlar da onu tanıyorlardı. Simon Finch'in çabaları sayesinde hemen hemen herkesle ya akraba ya da hısım oluyordu.

Maycomb eski ve yorgun bir kasabaydı. Yağışlı havalarda yollar kırmızı balçığa döner, kaldırımları ot bürürdü. Adliye

binası meydana sarkardı. Nedense hava o zamanlar daha sıcak olurdu. Yaz günü kara bir köpek sıcaktan soluk soluğa kalırdı. Hoover arabalara koşulmuş bir deri bir kemik katırlar meydandaki meşe ağaçlarının boğucu gölgesinde sinekleri kovarlardı. Erkeklerin kolalı dik yakaları saat dokuzda buruş buruş olurdu. Hanımlar öğleden önce ve saat üç uykusundan sonra yıkanırılar, gece olunca da terden ve pudradan oluşmuş kremalı yumuşak pastalara benzerlerdi. İnsanlar da yavaş hareket ederlerdi öyle günlerde. Meydanda karşıdan karşıya ağır adımlarla geçerler, çevre dükkânların birinden ötekine ayak sürürler, her iş için bol zaman harcarlardı. Gün yirmi dört saatti ama insana daha uzun gelirdi. Acele etmek gereksizdi, çünkü gidecek yer yoktu; satın alınacak bir şey yoktu, çünkü almak için para yoktu; Maycomb yöre sınırlarının ötesinde de görülecek yer yoktu. Kimileri için belli belirsiz bir iyimserlik dönemiymiş. Kısa bir süre önce onlara yalnızca kendilerinden korkmaları söylenmişti.

Biz ana caddede otururduk: Atticus, Jem, ben ve aşçımız Calpurnia. Babamızdan yana şikâyetimiz yoktu. Bizimle oyun oynardı, bize kitap okurdu ve ölçülü davranırdı.

Calpurnia ise başlı başına bir olaydı. Tümüyle köşelerden ve kemiklerden oluşmuştu. Miyoptu, şaşıydı, eli de bir tokaç kadar geniş ve ağırdı. Beni sürekli mutfaktan kovar, benden büyük olduğunu bile bile neden Jem gibi uslu olmadığımı sorar ve içeri girmeye hazır olmadıgımda da eve çağırırdı. Atticus çoğunlukla ondan yana olduğundan, Calpurnia destansı savaşlarımızdan hep galip çıkardı. Jem doğduğundan beri bizimleydi, kendimi bildim bileli onun zorba varlığını üzerimde duymuşumdur.

Annemiz ben iki yaşımdayken ölmüş. Bu nedenle onun yokluğunu hiç hissetmedim. Montgomery’li Graham’lardanmış. Atticus Eyalet Meclisine ilk seçildiğinde tanışmışlar. Atticus orta yaşlı, annem ise ondan on beş yaş küçükmüş. Jem evliliklerinin birinci ürünü. Dört yıl sonra da ben doğmuşum. İki yıl sonra annemiz ansızın ölüvermiş. Kalp hastalığı ailesinde öteden beri vardı derler. Ben onu hiç özlemedim ama sanırım Jem özlerdi. Onu iyi anımsıyordu ve bazen oyunun orta yerinde iç çeker, garajın arkasına gider, oyunu kendi başına sürdürürdü. Öyle anlarda ona ilişmenin akıllıca olmayacağını bilirdim. Ben altı, Jem on yaşımdayken yaz sınırlarımız kuzeyde Bayan Hemy Lafayette Dobose’un evi ile, güneyde Radley’lerin eviydi. Bu sınırların ötesine geçmek aklımızın ucundan bile geçmezdi. Radley’lerin evinde bilinmeyen bir yaratık oturuyordu. Ondan şöyle bir söz edilmesi bizleri günlerce uslu tutmaya yeterliydi. Bayan Dubosa ise şeytanın ta kendisiydi.

İşte o yaz Dill geldi.

Bir sabah arka bahçede o günkü oyunumuza başlamak üzereyken komşumuz Rachel Haverford’un bahçesinden birtakım seslerin geldiğini duyduk. Köpek yavruları olup olmadığını anlamak için tel örgüye gittik. Bayan Rachel’in av köpeği bebek bekliyordu. Bize bakan birini gördük. O konuşuncaya kadar bir süre öylece bakiştık.

«Selam.»

«Sana da.» dedi Jem hoşnut bir tavırla.

«Ben Charles Baker Harris’im» dedi. «Okur yazarım.»

«Ee n'olmuş yani?» dedim.

«Okuma bildiğimi öğrenmek istersiniz diye düşündüm de... Okunacak bir şeyiniz varsa okurum.»

«Kaç yaşındasın?» diye sordu Jem. «Dört buçuk?»

«Neredeyse yediyim.»

«Öyleyse yaptığın marifet değil,» dedi Jem ve parmağıyla beni gösterdi. «Bu ufaklık doğduğundan beri okuyor. Üstelik de okula başlamadı bile. Sen yedi yaş için çok büyürsün.»

«Küçüğüm, ama yaşıma büyük.»

Jem onu daha iyi görebilmek için saçlarını geriye attı. «Neden bu tarafa gelmiyorsun Charles Baker Harris? Tanrım, ne isim!»

«Seninkinden daha komik değil herhalde. Rachel Teyze seninkinin Jeremy Atticus Finch olduğunu söylüyor.»

«Ben benimkini taşıyacak kadar büyüğüm,» diye hırladı Jem. «Senin adın senden bir karış büyük. İddiasına varım bir karış uzundur.»

Tel örgünün altından geçmeye çabalayan Dill, «Bana Dill derler,» dedi.

«Alttan geçeceğine üstten geç,» dedim. «Nerelisin?»

Dill Meridian, Mississippi'liydi. Yaz tatilini Rachel teyzesi ile geçiriyordu ve bundan böyle tüm yazlarını Maycomb'da

geçirecekti. Ailesi Maycomb'lydu. Annesi Meridian'lı bir fotoğrafçıyla çalışmış, onun çektiği bir resimle de güzel çocuk yarışmasına katılıp beş dolar kazanmıştı. Parayı Dill'e vermiş, o da bu parayla yirmi kez sinemaya gitmişti. «Bizim buralarda sinema yok,» dedi Jem. «Bazen Adliye binasında İsa ile ilgili filmler gösterirler. Sen iyi bir şeyler gördün mü?»

Dill Drakula'yı görmüştü. Bu açıklama Jem'in ona saygıyla bakmasına yol açtı. «Anlatsana» dedi.

Dill alışılmışın dışında biriydi. Gömleğine iliklenen mavi pamukludan bir şort giymişti. Saçı kar beyazıydı ve kafasına kaz tüyü gibi yapışık duruyordu. Bize o bildik öyküyü anlatırken mavi gözleri bir yanıp bir sönüyordu. Gevrek ve mutlu bir kahkahası vardı. Tepesindeki bir tutam saçı çekiştirmeyi huy edinmişti.

Dill, Drakula'yı anlatmayı bitirince Jem filmin kitabından daha iyiye benzediğini söyledi.

Dill'e babasının nerede olduğunu sordum. «Onunla ilgili hiçbir şey söylemedin.»

«Yok ki..»

«Öldü mü?»

«Yoo...»

«Öyleyse bir baban var, değil mi?»

Dill kıpkırmızı oldu. Jem dilimi tutmamı söyledi. Onu koruması, arkadaşlığa kabul edildiğini gösteriyordu. O günden sonra yaz sıradan bir mutlulukla geçti. Sıradan mutluluk arka bahçedeki kiraz ağaçları arasına kurulmuş ağaç evimizin onarılması, koşuşma ve Oliver Optic, Victor Appleton ve Edgar Rice Burroughs'un oyunlarından oluşan oyun dağarcığımızın tüketilmesi anlamına geliyordu. Dill bizimle olduğu için çok şanslıydık. Önceleri hep benim üzerime yıkılmış olan karakter rollerini o üstlendi: Tarzan'daki maymun, Tom Swift'teki Bay Danon, Yaramaz Çocuklardaki bay Crabtree. Dill'i kafası değişik tasarılar, tuhaf özlemler ve acaip düşlerle dolu bir küçük Merlin* olarak tanıdık.

* Ünlü bir sihirbaz.

Ağustos sonunda oyunlarımız sayısız tekrarlarla yavanlaşmıştı ki, Dill, Boo Radley'i evden çıkarma düşüncesini ortaya attı.

Radley'lerin evi Dill'i büyülemişti. Uyarılarımıza, açıklamalarımıza rağmen ayın suları çekmesi gibi orası da Dill'i çekiyordu. Hoş, köşedeki lambadan öteye geçemiyordu. Lamba Radley'lerin kapısından güven verici bir uzaklıktaydı. Orada öylece durur, kolunu direğe dolar, bakar meraklanırdı.

Radley'lerin yeri bizim evin arkasındaki köşedeydi. Güneye doğru yürürseniz verandalarını görürdünüz. Yol kıvrılır, bahçeleri boyunca uzanırdı. Zenciler Radley'lerin evinin önünden yürümez, karşıya geçerlerdi. Yürürken de ıslık çalarlardı. Maycomb okul bahçesi Radley arazisine komşuydu. Kümeslerinin çevresindeki ağaçlar meyvelerini

okul bahçesine dokerler ama çocuklar bunlara dokunmazlardı. Radley meyveleri insanları öldürebilirdi. Radley bahçesine düşen bir top yitik bir toptu. Soru bile sorulmazdı.

Bu evin acısı Jem ve ben doğmadan çok önce bağlamığ. Radley'ler kendi ilerine kapanmığlar. Maycomb'un en büyük eğlencesi olan kiliseye gitmemiğler. Evde ibadeti yeğlemiğler. Maycomb'da bağığlanmayacak bir davranığtı bu. Bayan Radley sabah kahvesi için komėularına uğramamığ ve hiçbir yardım derneğine katılmamığ. Bay Radley kasabaya on bir buçuk'ta yürüyerek gider, on ikide de kahverengi bir torbayla dnermiğ.

Tek katlı bir evdi. Bir zamanlar geniğ bir verandası ve yeğil panjurları varmığ. Zamanla çevresindeki betonun rengine dnmğ. Yağmurdan rmğ çatı kaplamaları verandanın çıkıntılarının üzerine sarkıyor, meğe ağaçları gneği uzak tutuyordu. Sarhoğ bir çitin kalıntıları otların brdėė n bahçeyi koruyordu. Evde kötü bir hayalet yağıyordu. İnsanlar gerçek olduğunu savunuyorlardı ama Jem ve ben onu hiç grmemiğtik. Ay doğunca sokağa çıkıyor derlerdi. Pencereleden evlerin iini gözetlediğini de söylerlerdi. Aelyalar dondan kuruduğu zaman bunu onun nefesine yoruyorlardı. Maycomb'da iğlenen ufak tefek suların tümü onun iğiydi. Bir keresinde kasabalılar, geceleri olan bir dizi çirkin olay nedeniyle dehėete dğmğt. Tavuklar ve ev hayvanları yaralı bulunuyordu. Gerçek suçlunun Deli Addie olduğu ortaya ıkmığ, o da kendini Baker deresinde boğduğu halde insanlar yine de ilk kuğkularından dnmemiğ, Radley'lerin evine doğru bakmığlardı. Bay Radley'in geçimini nasıl sağladığını hiç öğrenemedim. Jem pamuk alım-

satımı ile uğraşıyor derdi. Bu, yöre dilinde boş gezmek anlamına gelirdi. Bay Radley, karısı ve iki çocuğu herkes bildi bileli burada oturuyorlardı.

Radleyİerin panjur ve kapıları pazarları kapalı olurdu ki, bu Maycomb'un geleneklerine pek aykırı düşerdi. Kapalı kapılar yalnızca soğuk hava veya hastalık demekti. Pazar günleri dostluk, komşuluk günleriydi. Hanımlar korse, beyler ceket, çocuklar da ayakkabı giyerlerdi. Bir pazar akşamı Radley'lerin ön basamaklarını tırmanıp da «Uu hu -biz geldik!» denildiği görülmemişti. Bir keresinde Atticus'a Radley'lerin eskiden tel kapıları olup olmadığını sormuştum. Atticus da, «evet, ama sen doğmazdan önceydi,» demişti.

Yaygın söylentiye bakılırsa, en genç Radley Old Sarum'da, yörenin kuzeyinde yerleşmiş büyük ve tuhaf bir aile olan Cunningham'larla tanıştığında yeni yetme imiş. Maycomb'un görüp göreceği tek çete bozuntusu da bunlarmış. Çok az iş çevirmişler ama yine de kasabalının diline düşmüşler. Kilise kürsüsünden de üç kez uyarılmışlar. Berber dükkânında vakit öldürürler, pazarları otomobille Abbotsville'e sinemaya gider, yörenin kumar yatağı olan Dev Drop hanı ile Balıkçı Kampında dans eder, kumar oynarlarmış. Maycomb'da hiç kimse oğlunun kötü arkadaşlar edindiğini Baba Radley'e söylemeye cesaret edememiş.

Bir gece içkiyi fazlaca kaçırان bu gençler, ödünç alınmış bir araba ile meydanda geri geri dolaşmaya başlamışlar. Maycomb'un en eski memuru Bay Conner'a direnmişler ve adamcağızı adliyedeki nezarethaneye tıkmışlar. Bu işe bir son vermek gerekmiş. Bay Conner hepsini teker teker tanıyabileceğini, bunu onların yanına koymayacağına söz

vermiş. Böylece delikanlılar uygunsuz davranış, çevreyi rahatsız etme, saldırı, kaba kuvvet kullanma ve bir bayanın yanında ahlâk dışı konuşmak suçlarından yargıç önüne çıkarılmışlar.

Yargıç, Bay Conner'a son suçlamayı işin içine neden kattığını sorduğunda, Bay Conner, «öylesine bas bas bağırarak küferttiler ki, Maycomb'lu tüm bayanların duyduğuna eminim,» demiş. Yargıç çocukları Eyalet Endüstri Meslek Lisesine yollamış. Çoğu kişi oraya yiyecek ve yatacak yer bulsunlar diye yollanır. Oraya gitmek utanılacak bir şey değildir.

Ama Bay Radley ise öyle olduğunu düşünmüş. Yargıç serbest bırakırsa Arthur'un tekrar bela çıkarmayacağına kefil olmuş. Bay Radley'in sözünün senet olduğunu bilen Yargıç da Arthur'u serbest bırakmış. Ötekiler endüstri lisesine gidip eyaletteki en iyi eğitimi görmüşler. Bir tanesi Auburn'deki mühendislik okulunun yolunu tutmuş. Radley'lerin kapıları pazarları gibi öteki günler de kapanmış ve Arthur'u on beş yıl boyunca gören olmamış.

Ama bir gün geldi «Boo» Radley birkaç kişi tarafından duyuldu ve görüldü. Jem olayı şöyle böyle anımsıyordu. Atticus'un Radley'ler konusunda pek konuşmadığını söylerdi. Jem soru sorduğunda yanıtı «Sen işine bak. Radley'lerle uğraşma!» oluyordu. Boo Radley tekrar ortaya çıktığında Atticus bile «Vaay, vaay, vay!» demişti.

Her şeyin içyüzünü bildiğini savunan dedikoducu Bayan Stephanie Crawford olayın gelişimini şöyle anlatmıştı: Boo oturma odasında oturmuş, gazeteden yazılar kesip, bir deftere

yapıştırıyormuş. Babası gelmiş, tam oğlunun yanından geçiyormuş ki, Boo elindeki makası babasının bacağına saplayıvermiş. Sonra da çıkarmış pantolonuna silmiş ve yaptığı işe dönmüş. Oğlunun tüm aileyi öldüreceğini söyleyerek yola fırlayan bay Radley çılgık çılgılığa kente koşmuş, Şerifle döndüklerinde Boo’yu oturma odasında gazeteyi doğrarken bulmuşlar. Yaşı o sıralar otuz üç varmış. Bayan Stephanie, Tuscaloosa’daki akıl hastanesinde bir süre kalmak ona iyi gelir dendiğinde, Bay Radley’in ‘Radley’ler tımarhaneye gidemez’ dediğini anlatırdı. Babasına kalırsa Boo deli değildi. Arada bir zıvanadan çıkıyordu... hepsi bu. Ne var ki kilit altına alınmasına da karşı çıkmadı.

Ama suçlanmasına karşı çıktı. Boo bir canı değildi. Şerifin gönlü onu zencilerle beraber kapatmaya elvermeyince, Boo adliye binasının bodrumuna kapatıldı.

Boo’nun bodrumdan eve dönüşü Jem’in anılarında sisliydi. Bayan Stephanie Crawford kent meclisindekilerin Bay Radley’e Boo’yu eve götürmezse nemden küflenerek öleceğini söylediklerini anlattı. Kaldı ki, Boo belediyenin sırtından daha fazla geçinemezdi.

Kimse Bay Radley’in Boo’yu gözlerden uzak tutmak için ne türlü bir baskı kullandığını bilmiyordu ama Jem yatağa zincirle bağlı olması gerektiğini düşünüyordu. Atticus hayır dedi; «İnsanları hayalete dönüştürmek için başka yöntemler de vardır.»

Ben Bayan Radley’in kapıyı açıp teşbih çiçeklerini suladığını anımsıyorum. Bay Radley’in kente gidişini izlerdik. Renksiz, ışığı yansıtmayan gözleri vardı. İnce, kösele gibi bir adamdı.

Elmacık kemikleri çıkık, ağzı genişti. Üst dudakları ince, alttakiler dolgundu. Bayan Stephanle çok namuslu olduğunu, tanrı sözünü kanun saydığını söylerdi. Ona inanırdık çünkü Bay Radley tüfek gibi dimdik dururdu.

Bizimle hiç konuşmazdı. O yoldan geçerken yere bakarak, «Günaydın efendim» derdik, o da yanıt olarak öksürürdü. Bay Radley'in büyük oğlu Pensacola'da oturuyordu. Noel'de eve gelirdi. Eve girip çıktığını gördüğümüz ender insanlardan biriydi. Radley, Arthur'u eve getirdiği günden sonra ev canlılığını yitirdi dediler.

Bir gün Atticus, eğer bahçede gürültü yapacak olursak canımıza okuyacağını söyledi. O evde yoksa bu işi Calpurnia üstlenecekti. Bay Radley ölüyordu.

Ölmekte de hiç acele etmedi. Radley'in bahçesi boyunca uzanan yolun iki ucunu testere tezgâhları ile tıkadılar. Kaldırımlara saman döşendi. Trafik arka sokağa kaydırıldı. Doktor Reyrols arabasını bizim evin önüne bırakıyor, Radley'lere yürüyerek gidiyordu. Jem ve ben günlerce sus pus olduk. Sonunda tezgâhları aldılar ve bize Bay Radley'in son yolculuğuna çıkışını verandadan izledik. «Tanrının nefes verdiği en kötü adam işte gidiyor,» diye söylendi Calpurnia. Ardından da bahçeye tükürdü. Şaşkınlıkla ona bakakaldı. Carın beyaz adamın işleri konusunda fikir yürütmesi çok ender rastlanan bir olaydı.

Mahalleli Bay Radley gidince Boo dışarı çıkar sanıyordu ama şaşılacak bir şey oldu. Boo'nun ağabeyi Pensacola'dan döndü ve babasının yerini aldı. Aralarındaki terk fark yaşlarıydı. Jem, Bay Nathan Radley'in de «pamuk alım-satımı» yaptığını

söyledi. Ama ona günaydın dediğimizde bizimle konuşurdu. Kentten elinde bir dergi ile döndüğünü de görmüştük. Dill'e Radley konusunda ne kadar çok şey anlatırsak anlatalım, daha fazlasını öğrenmek istiyor, daha uzun süre lambanın direğine dolanıyor ve daha çok meraklanıyordu. «Acaba ne yapıyor içerde?» derdi. «Kapıdan dışarı yalnızca kafasını uzatıyor herhalde.» Jem, «Çıkıyor ama zifir karanlıkta,» dedi. «Bayan Stephanie Crawford bir gece uyandığında onu pencereden içeriye seyrederken yakalamış. Kafasının kurukafaya benzediğini söyledi. Onu geceleri duymadın mı Dill? İşte böyle yürüyor...» Ayağını taşlarda sürüdü, «Bayan Rachel neden her şeyi sımsıkı kilitliyor sanıyorsun? Arka bahçede ayak izlerini çok gördüm. Bir gece de tel kapıyı tırmalıyordu ama Atticus yetişene kadar yok oldu.»

«Acaba neye benziyor?» dedi Dill.

Jem, Boo'nun akla yatkın bir tarifini yaptı: Ayak izlerine bakılırsa boyu iki metre kadardı. Sincapları ve kedileri çiğ çiğ yiyordu. Elleri bu yüzden kanlıydı. Eğer bir hayvanı çiğ çiğ yersen kan izlerini yok edemezdin. Yüzünde bir yâra izi vardı. Dişleri çürük ve sarıydı. Patlak gözlüydü. Çoğu zaman da salyaları akıyordu. «Onu dışarı çıkarmaya çalışalım,» dedi Dill. «Neye benzediğini görmek istiyorum.»

Jem, Dill'e ölmek istiyorsa bunun kolay olduğunu, gidip ön kapıyı çalmasının yeterli olacağını söyledi. İlk denememiz Jem ile Dill'in Gri Hayalete karşı iki Tom Swift'ine bahse girmesi sonucu gerçekleşti. Dill'e bakılırsa Jem Radley'lerin kapısından öteye geçemeyecekti. Jem ömrünce hiçbir meydan okumaya pabuç bırakmamıştı. Konuyu üç gün düşündü. Sonunda gururu sağduyusuna baskın çıktı ve Dill onu yola

getirdi. «Korkuyorsun!» dedi ilk gün. İkinci gün, «Öyle korkuyorsun ki bahçeden içeri adımını atamazsın,» dedi. Jem karşı çıktı: Her gün Radley'lerin evinin önünden geçiyordu ya...

«Orası öyle, ama koşarak,» dedim.

Dill onu üçüncü gün pes ettirdi. «Meridian'lılar Maycomb'lulardan daha yüreklidir, hiç Maycomb'lular gibi ödleğini görmedim!» deyiverdi.

Bu sözler Jem'i köşeye yollamaya yetti. Köşede durdu, elektrik direğine yaslandı ve uydurma menteşesinde deli gibi sallanan kapıya bakakaldı.

Yanına vardığımızda, «Umarım hepimizi birer birer öldüreceğinin farkındasıdır Dill Harris,» dedi. «Gözlerinizi oyunca beni suçlamayın. Bu işi siz başlattınız, tamam mı?»

«Korkuyorsun,» dedi Dill. Jem korkmadığını Dill iyice kafasına soksun istiyordu. «Yalnızca bizleri yakalamadan dışarı çıkarabileceğim bir yol düşünemiyorum.» Kaldı ki kollaması gereken bir kız kardeşi vardı. Böyle deyince gerçekten korktuğunu anladım. Evin damından atlaması gerektiğinde de kollaması zorunlu bir kardeşi vardı. «Ben ölürsem senin halin ne olur?» diye sormuştu. Sonra, atlamış, yarasız beresiz ayağa kalkmıştı. O günden sonra ta ki şu Radley'lerin evi ile yüzyüze gelene dek sorumluluk duygularını yitirmişti.

«Pes ediyorsun demek! Öyle mi?»

«Dill bu işler aceleye gelmez,» dedi Jem. «Azıcık düşüneyim... kaplumbağanın kafasını çıkartmaya benziyor biraz bu...»

«O nasıl oluyor?» diye sordu Dill.

«Altına kibrit tutarsın.»

Radley'lerin evini ateşe verecekse onu Atticus'a gammazlayacağımı söyledim.

Dill kaplumbağanın altına kibrit tutmanın iğrenç bir iş olduğunu söyledi.

Jem homurdandı. «İğrenç değil, yalnızca hayvanı kandırmak gibi birşeydir bu; bütünüyle ateşe vermek başka, o başka.»

«Kibritin canını yakmayacağını nereden biliyorsun?»

«Kaplumbağalar duymaz, aptal!» dedi Jem.

«Sen hiç kaplumbağa oldun mu, ha?»

«Saçmalama Dill! Bırak düşüneyim... evi taşla tutabiliriz tabii...»

Jem öylesine uzun uzun düşündü ki Dill az da olsa yumuşadı. «Sana ödleğ demeyeceğim. Gri Hayalet'i de veririm. Git evin duvarına dokun yeter.»

Jem'in yüzü aydınlandı. «Eve dokun... hepsi bu mu?»

Dill başını salladı.

«Hepsinin bu olduğundan eminsin değil mi? Dönüp geldiğimde başka numara çıkarma!»

«Tamam... hepsi bu. Seni bahçede görünce belki de dışarı çıkacaktır. Scout'la ben üstüne atlar, ona zararımız dokunmayacağını anlatıncaya dek yerde tutarız.»

Köşeyi bırakıp, Radley'lerin evinin önünden giden yan yola girdik ve kapıda durduk. «E... haydi» dedi Dill. «Scout'la ben arkadayız.»

«Gidiyorum. İteklemeyin.»

Bahçenin köşesine yürüdü. Geriye döndü. Nasıl girebileceğini saptamak için araziye denetliyordu sanki. Kafasını kaşıyor, kaşlarını çatıyordu.

O zaman onunla alay ettim.

Jem kapıyı açtı. Evin duvarına bir koşuda vardı, sobeledi ve yanımızdan geçip gitti. Ardına dönüp bakmamıştı bile. Dill ve ben ardından fırladık. Verandamızın güvencesinde soluk soluğa durduk, yorgun argın arkamıza baktık.

Eski ev öylece duruyordu. Yamuk ve hastalıklıydı. Bakarken panjurlardan biri oynadı gibi geldi bize! Küçük, belli belirsiz bir kıpırdı... Sonra ev yine o eski sessizliğine gömüldü.

İKİNCİ BÖLÜM

Dill Eylül’de Meridian’a dönmek üzere bizlerden ayrıldı. Beş otobüsüne bindirdik. Haftaya okulun açılmakta olduğu kafama dank edene değin çok üzüntü çektim. Yaşamım boyunca hiçbir şeyi böylesine iple çekmemiştim.

Kışın saatlerce ağaç tepelerinden okul bahçesine bakar, Jem’in bana verdiği dürbünle okullu çocukları gözler oyunlarını öğrenirdim. Körebenin karmaşası içerisinde Jem’in kırmızı ceketini bulur ve onun küçücük zaferlerine, üzüntülerine ortak olurdum. Onlara katılmaya can atıyordum.

Jem beni okula götürmeyi «lütfen» üstlendi. Bu işi genellikle ana-babalar yapıyordu ama Atticus, Jem’in bana sınıfımı göstermekten büyük mutluluk duyacağını söylemişti. Sanırım bu anlaşmada para da etkin oldu, çünkü Radley’lerin evinin köşesini dönerken Jem’in ceplerinden alışılmadık şingirtılar gelmişti. Okul bahçesinin yoluna girip de yavaşladığımızda Jem, onu rahatsız etmemem gerektiğini söyledi. Gel Tarzan’dan bir bölüm oynayalım türünden isteklerde bulunmayacaktım. Özel yaşamı ile ilgili sözler sarfedip onu utandırmak yoktu. Ders aralarında ve öğleyin kuyruğuna yapışmayacaktım. Ben birinci sınıfa takılacaktım, o da arkadaşları ile olacaktı.

«Yani artık birlikte oynamayacağız mı demek istiyorsun?»

«Ev başka, okul başka. Göreceksin.»

Gerçekten de öyleydi. Daha ilk sabah öğretmenimiz Bayan Caroline Fisher beni sınıfın önüne çağırdı ve elime cetvelli vurdu. Öğlene dek odanın köşesinde ayakta durdum.

Bayan Caroline taş çatlasa yirmi bir yaşında filandı. Parlak kestane saçları, pembe yanakları vardı. Kırmızı oje sürmüştü. Yüksek ökçeli ayakkabılar ve kırmızı beyaz çizgili bir elbise giymişti. Görünümü de, kokusu da nane şekerine benziyordu. Bayan Maudie Atkinson'un evinde pansiyoner olarak kalıyordu ve Bayan Atkinson onu bize tanıştırdığında Jem günlerce uyurgezer gibi dolaşmıştı.

Bayan Caroline tahtaya adını yazdı. «Bu adının Caroline Fisher olduğunu gösteriyordu. Kuzey Alabama'nın Winston yöresindenim.» O bölgenin adının çağrıştırdığı tuhaflıklardan pay almıştır korkusuyla fısıldaşmalar oldu. (Alabama 1861de Birleşik Devletler'den ayrıldığı zaman Winston da Alabama'dan ayrılmıştı. Maycomb'daki çocuklar bile bunu bilirdi.) Kuzey Alabama içki yapımcıları, iri katırları, çelik şirketleri, Cumhuriyetçiler, profesörler ve ne idüğü belirsizlerle doluydu. Bayan Caroline güne kedilerle ilgili bir öyküyü okuyarak başladı. Kediler birbirleri ile uzun konuşmalar yapıyor, süslü entariler giyiyorlardı. Mutfak kuzinesinin altındaki sıcak yuvalarında yaşıyorlardı. Bayan kedi lokantada çikolata kaplı fare istediğinde, sınıf solucanlarla dolu bir kova kadar kıpır kıpırdı. Yürüdükleri günden beri domuzlara yem verip pamuk toplamış olan, paçavralarla donanmış, basma' gömlekli birinci sınıfın, masalcı edebiyata duyarlı olmadığını bilmiyordu sanırım. Sonuna gelince de «Aman, aman, ne güzel değil mi?» diye sordu.

Sonra da tahtaya geçti ve kocaman harflerle alfabeyi yazdı. Sınıfa dönüp sordu:

«Bunların ne olduğunu bilen var mı?»

Herkes biliyordu. Geçen yılki birinci sınıfın çoğu kalmıştı.

Sanırım beni de adımı bildiği için seçti. Ben alfabeyi okurken kaşlarının arasından bir çizgi belirmişti. İlk okuma kitabını ve Mobile Gazetesi'nin borsa haberlerini okuttu. Yüzünde belli belirsiz bir nefret gördüm. Babama bana okuma öğretmemesini söylememi tembih etti. Bu, doğru okumamı engelliyormuş.

«Öğretmek mi?» dedim şaşkınlıkla. «O bana birşey öğretmedi, Bayan Caroline. Atticus'un bana gösterecek zamanı yok.» Bayan Caroline gülüp, bilgiç bilgiç kafa sallayınca, «Geceleri öyle yorgun oluyor ki yalnızca kendi kitabını okur,» diye ekledim.

«O öğretmediyse kim öğretti? Birileri öğretmiş! Herhalde doğduğundan beri Mobile Gazetesi'ni okumuyorsun.»

«Jem öyle diyor. Finch'in doğrusunun Bullfinch* olduğunu okumuş. Jem adımın gerçekte Jean Louise Bullfinch olduğunu, doğumda karıştığımı, gerçekte...»

*İngilizce'de Finch saka, Bullfinch ise Avrupa saka ailesinden çok iyi öten bir kuş türünün adıdır.

Bayan Caroline düpedüz yalan söylediğimi sanıyordu. «Düş gücümüzü az kullanalım canım,» «Babana sana öğretmenlik

yapmamasını söyle. Okumaya boş bir kafayla başlamak en iyisidir. İşi benim üstlendiğimi ve zararı kapatmaya çalışacağımı söyleyiver.»

«Efendim?»

«Baban nasıl öğretilceğini bilmiyor. Artık oturabilirsin.»

Üzgün olduğumu belirttim ve suçumun ne olduğunu düşünmeye başladım. Okumayı bilinçli öğrenmemiştim. Gündelik gazetelerin içinde yuvarlanıp durmuştum Kilisedeki uzun saatlerde... o zaman mı öğrenmişim acaba? İlahileri hep okuyabilmişimdir. Okumak bana doğal gelen bir şeydi. Pantolonumu iliklemek, çözülen pabuç bağlarımı bağlamak kadar doğal bir şey. Atticus'un parmağının ucundaki lekeler ne zaman sözcüklere dönüşmüştü? Anılarımın her gecesinde onlar vardı. Her gece Atticus'un kucağına kıvrıldığımda o ne okuyorsa ben de onu okurdum. Günün haberleri, yasa önergeleri, Lorenzo Dow'un anıları. Yitirmekten korkana dek okumayı sevmedim. İnsan nefes almayı sevmez ki... Bayan Caroline'i kızdırdığım için işi olurluna bıraktım. Ders arasına kadar dışarıyı seyrettim. Jem beni buldu. Nasıl gittiğini sorunca olup bitenleri anlattım.

«Kalmam gerekmeseyse çekip giderdim, Jem. O allahın cezası kadın Atticus'un bana okuma öğrettiğini ve buna son vermesi gerektiğini söylüyor.»

Jem, «Aldırma Scout,» dedi. «Bizim öğretmen Bayan Caroline'nin yeni bir öğretim yöntemini tanıtmaya çalıştığını söyledi. Üniversite'de öğrenmiş. Yakında bütün sınıflarda uygulanacakmış. Kitaplardan öğrenmeyecekmişiz. İnekleri

öğrenmek istiyorsak gidip süt sağacağız gibilerden... anladın mı?»

«İyi de Jem, ben inekleri öğrenmek istemiyorum, ben...»

«Bal gibi istersin. İnekleri bilmen gerek. Maycomb yaşamında büyük yeri var onların.»

Jem'e aklını yitirip yitirmediğini sormakla yetindim.

«İnatçı - sana yalnızca birinci sınıflardaki yeni uygulamayı anlatmaya çalışıyorum. Dewey Ondalık sistemi* diyorlar.»

*Dewey Ondalık sistemi kütüphanecilikte kullanılan bir fişleme ve kataloglama yöntemidir'. Eğitimle uzak, yakın ilişkisi yoktur.

Jem bildiğinden şaşmazdı, bu yüzden yanlışını düzeltmeye kalkışmadım.

Dewey Ondalık sistemi, Bayan Caroline'in üstünde «kedi», «Fare», «adam», «sen» sözcükleri yazılı kartları sallamasıyla uygulanıyordu. Karşılık vermemiz gerekmiyordu. Sınıf bu imgesel açıklamaları sessizlik içinde karşılıyordu.

Sıkıntıdan patlıyordum. Dill'e mektup yazmaya başladım. Bayan Caroline beni yazarken yakaladı ve babamın bana ders vermekten vazgeçmesini söyledi. «Hımm,» dedi, «birinci sınıfta el yazısı yok. Onu üçte öğreneceksin.»

İşte bunun suçlusu Calpurnia'ydı. Yağmurlu günlerde onu delirtmemizi engellemeye yarıyordu. Taştahtanın tepesine kargacık burgacık bir yazıyla alfabeyi yazar, altına da Kutsal

kitap'dan bir bölüm eklerdi. Aynını yazabilirsem ödölüm şekerli, tereyağlı bir sandviçti. Calpurnia'nın öğretmenliğinde duygusallığın yeri yoktu. Ender olarak başarılı sayılır ve ödüllendirilirdim.

Bayan Caroline, «Öğle yemeğine eve gidenler elini kaldırsın,» dedi. Cal'e olan kızgınlığım yarıda kesildi.

Kasabalı çocuklar ellerini kaldırdılar. Bize baktı.

«Evden yemeğini getirenler sıralarının üstüne koysunlar.»

Teneke kutulardaki pekmezler yoktan varoldular. Tavanda madeni bir ışık dans ediyordu. Bayan Caroline yemek kutularına bakarak, yoklayarak aralarda dolaştı. İçindekileri beğenince kafasını sallıyor, beğenmeyince de kaşlarını çatıyordu. Walter Cunningham'ın sırasının yanında durdu. «Seninki nerede?»

Walter Cunningham'ın yüzü bağırsaklarının kılkurtlarıyla dolu olduğunu gösteriyordu. Ayağında pabuç olmaması da nedenini... Kıl kurdu ahır çevresinde yalın ayakla dolaşanlar da olurdu. Walter'in ayakkabıları olsaydı okulun ilk günü giyer, sonra da rafa kaldırırdı. Ama üstünde temiz bir gömlek vardı. Pantolonu düzgün bir biçimde yamanmıştı.

«Yemeğini unuttun mu?» diye sordu Bayan Caroline. Walter dosdoğru karşıya bakıyordu. Sıska çenesinde bir kasın seyirdiğini gördüm.

Sonunda, «Evet,» diye mırıldandı.

Bayan Caroline krsye döndü ve çantasını açtı. «İşte sana bir çeyrek,» dedi, «git kasabada ye bugün. Yarın dersin.»

Walter başıını hayır anlamında salladı. Zayıf bir sesle, «Hayır, teşekkür ederim efendim,» diyebilirdi.

Bayan Caroline'in sesine ansızın sabırsızlık karışmıştı. «Haydi Walter... gel al şunu!»

Walter yine başını salladı.

Walter başını üçüncü kez sallayınca biri bana, «Gidip ona söyle Scout,» dedi.

Arkama döndüğümde kasabalı çocukların çoğunluğunun bana baktığını gördüm. Bayan Caroline'le iki kez takışmıştık. Anlayış, tanışıklıktan gelir dercesine bakıyorlardı bana.

Walter'in adına kalktım: «Şey... Bayan Caroline?»

«Ne var Jean Louise?»

«Bayan Caroline, Walter bir Cunningham'dır.»

Yerime oturdum.

«Ne dedin?»

Her şeyi aıkladığımı sanıyordum. Bizler için durum apaçık ortadaydı. Walter Cunningham yalan söylüyordu. Yemeğini unutmamıştı, yemeği yoktu. Bugün yoktu; yarın da, öbür gün de olmayacaktı. Ömür boyunca  çeyreği yan yana görmemişti.

Bir kez daha denedim: «Walter, Cunningham’lardan biridir Bayan Caroline.»

«Anlamadım Jean Louise...»

«Zararı yok efendim. Buraların insanlarını yakında tanırırsınız. Cunningham’lar ödeyemeyecekleri şeyleri almazlar. Kilise yardımlarını bile. Kimseden bir şey almamışlardır. Elleriyle yetinirler. Fazla bir şeyleri yoktur ama olanla yetinirler.»

Cunningham ailesi konusundaki bilgim geçen kışın olaylarına dayanıyordu. Walter’in babasının Atticus’a işi düşmüştü. Oturma odasında yapılan iç karartıcı bir konuşma sonunda Bay Cunningham:

«Bay Finch, size borcumu ne zaman öderim bilemiyorum,» demişti.

«Derdin bu olsun Walter» dedi Atticus.

Atticus’a ödeyip ödeyemeyeceğini sordum

«Parayla değil. Ama gör bak, yıl sona ermeden borcu ödenmiş olacaktır,» dedi.

Gerçekten de gördüm. Bir sabah Jem ve ben arka bahçede bir demet çıra bulduk. Sonra arka basamaklarda bir sepet ceviz bulundu. Noel’de süslemeler için bir kasa saparna otu ve defne yaprakları, baharda bir çuval dolusu şalgam... Atticus Bay Cunningham’ın borcunu ödemiş olduğunu söyledi.

«Neden böyle ödüyor?»

«Öyle ödeyebiliyor da ondan. Parası yok.»

«Biz yoksul muyuz Atticus?»

Evet anlamında başını salladı: «Hem de nasıl!»

Jem yüzünü buruşturdu. «Cunningham'lar kadar mı?»

«Tam değil. Onlar köylü, çiftçi insanlar. Ekonomik bunalım onları kötü etkiledi.»

Jem çiftçiler yoksul olduğu için meslek sahipleri de yoksul oluyor dedi. Maycomb yöresi tarımla geçindiğinden kuruşlar ve dolarlar doktor, avukat veya dişçilerin eline zor geçiyordu.

Veraset işi Bay Cunningham'ın dertlerinin yalnızca bir bölümüydü. Varisi olduğu araziler ise tümüyle ipotekliydı. Eline geçen üç beş kuruşla bunun faizini ödüyordu. Çenesini tutmayı bilse bir iş bulurdu ama o zaman da toprak elden giderdi. Cunningham toprağını elde tutup aç gezmeye, aklının kestiğine oy vermeye kararlıydı. Attius, 'o soylu biridir' derdi.

Cunningham'ların avukatlara verecek paraları yoktu. Neleri varsa onunla ödüyorlardı. «Dr. Reynolds da böyle çalışır,» dedi Atticus. «Bir çuval patatese ebelik yapar. Şimdi kulağını aç da sana veraset nedir anlatayım.»

Bunları Bayan Caroline'e anlatabilseydim kendimi beladan kurtarırdım, ama ben Atticus gibi anlatamıyordum. «Onu

utandırılıyorsunuz,» dedim. «Walter'in size getirebileceği çeyreği yok. Sizin de çıraya gereksiniminiz yok.»

Bayan Caroline duraladı. Sonra da beni yakamdan yakaladı ve kürsüye kadar çeke çeke götürdü. «Jean Louise, bu sabah seninle yeterince uğraştım. Çok yaramazlık ediyorsun, uzat elini!»

Tükürecek sandım. Maycomb'da insanlar ellerini bunun için uzatırlardı. Sözlü anlaşmaları mühürleyen eski bir gelenektir. Ne türlü bir alış veriş yaptığımızı merak ederek arkadaşlara baktım. Yanıt arıyordum, ama onlar da şaşkın şaşkın bana bakıyorlardı.

Bayan Caroline cetvelini aldı; elime altı kez vurduktan sonra köşede dikilmemi istedi. Bayan Caroline'in beni dövmekte olduğunu ancak o zaman anlayan sınıfta bir kahkaha koptu. Bayan Caroline onlara da aynı şeyi yapacağını söyleyerek gözdağı verince bir şamata daha koptu. Taa ki Bayan Blunt gelene dek...

Maycomb'lu olan ve Dewey Ondalık Sistemi'nden habersiz olan bayan Blunt, ellerini beline dayadı ve «Bu odadan çıt çıkacak olursa hepinizi yakarım! Bayan Caroline, bu gürültüde 6. sınıfın piramitleri anlamasına olanak yok!» diye bağırdı.

Köşedeki misafirliğim kısa sürdü. Zil sayesinde papara yemekten kurtulan bayan Caroline, sınıfın yemeğe çıkışını izledi. Son çıkan ben olduğumdan, iskemlesine çöküp kafasını kollarının arasına gömüğünü gördüm. Bana daha iyi

davranmış olsaydı, ona acıyabilirdim. Ufak tefek, güzel bir şeydi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Walter Cunningham'ı dövmek çok keyifliydi. Tam burnunu toprağa sürtüyordum ki Jem gelip onu bırakmamı söyledi. «Ondan büyüksün.»

«Neredeyse senin yaşında. Öğretmenle başımı belaya soktu,» dedim.

«Bırak gitsin Scout. Ne oldu ki?»

«Yemeği yoktu.» Walter'in beslenme sorunları ile olan ilişkiyi açıkladım.

Walter yerden kalkmış, sessizce bizi dinliyordu. Bir saldırı bekliyormuş gibi yumruklarını sıkıyordu. Onu kaçırmak için üstüne yürüdüm ama Jem beni durdurdu. «Baban Old Sarum'lu Walter Cunningham mı?» Walter başını salladı.

Sürekli balıkla besleniyormuş gibi bir hali vardı. Dill Harris'inkiler kadar mavi olan gözleri kırmızı ve suluydu. Pembe burnunun dışında yüzü soluktu. Sinirli bir şekilde askılarını çekiştirirdi. Jem ansızın sırtıverdi. «Bize gel Walter. Seviniriz.»

Walter'in yüzü önce ısıdıysa da sonradan kararıverdi.

«Babanla babamız arkadaşlırlar. Bu Scout azıcık delidir. Bundan böyle seninle kavga etmez.»

«Sen öyle san!» dedim. Jem'in benim adıma bol keseden söz vermesi beni kızdırmıştı. Bir yandan da öğlen tatili dakikalarının geçtiğinin farkındaydım. «Tamam Walter, seni dövmem. Fasulye sever misin? Bizim Cal çok iyi aşçıdır,» dedim.

Walter orada öylece durup dudaklarını kemirmeye başladı. Jem'le ben üstelemekten vazgeçtik. Neredeyse Radley'lerin evine varmıştık ki Walter seslendi: «Heey! Geliyorum.» Bize yetiştiğinde Jem hemen sohbete girişti. «Burada bir canavar yaşıyor,» dedi, «hiç ondan söz edildiğini duydun mu?»

«Sanırım,» dedi Walter, «Okula ilk geldiğim yıl meyveleri yedim, az kalsın ölüyordum. Herkes onları zehire bulayıp okul bahçesine attığını söylüyor.»

Yanında ben ve Walter olunca Jem, Boo Radley'den korkmuyordu.

Böbürlenmeye başladı. «Bir gün taa eve kadar gittim,» dedi Walter'a.

Bulutlara bakarak, «Taa eve kadar giden birinin artık her önünden geçtiğinde koşmaması gerekir,» dedim.

«Kimmiş o koşan, Bayan Ukala?»

«Sen... Yalnızken.»

Ön basamaklara vardığımızda Walter bir Cunningham olduğunu unutmuştu bile. Jem Calpurnia'ya sofraya bir tabak eklemesini söylemeye gitti. Atticus Walter'i selamladı ve

tahıllar konusunda ne benim ne de Jem'in anlayabileceği bir tartışma başlattılar.

«Birinci sınıftan öteye geçemedim, neden dersiniz Bay Finch, her bahar babama çapa işinde yardım ediyorum. Okula devam edemiyorum. Ama şimdi evde benden kocaman bir kardeşim daha var.» «Onu da bir çuval patates'e mi aldınız?» diye sordum. Atticus bana kötü kötü baktı.

Walter tabağına yiyecek doldururken Atticus'la iki erkek gibi konuştular. Bu Jem'le beni çok şaşırtmıştı. Çiftlik sorunlarının orta yerinde Walter evde pekmez olup olmadığını sordu. Atticus Calpurnia'yı çağırđı. Pekmez sürahisi ile gelen Calpurnia Walter'in başında durdu. Walter tüm sebzelerinin ve etinin üstüne bolca pekmez döktü. Ne haltettiğini sormasaydım sanırım sütüne bile pekmez koyacaktı. Sürahiyi geri verdiğinde boş sürahi gümüş tabakta çın çın öttü. Ellerini kucağına koyup başını eğdi. Atticus bana yine kötü kötü baktı. «Ama yemeğini pekmezde boğdu,» dedim. «Her yana döktü.»

Der demez de Calpurnia beni mutfağına çağırđı. Cal sinirlenince dilbilgisi kurallarına uyamazdı. Sakin olduğıunda Maycomb'daki herkes kadar İngilizcesi vardı. Atticus onun çoğı zenciden bilgili olduğunu söylerdi.

Tepemden bakarken kısık gözlerinin çevresindeki çizgiler derinleşiyordu. «Bazıları bizim gibi yemez. Yemez diye sofrada yüzlerine vuracak değılsin. O çocuk bizim konuğumuz. Masa örtüsünü yemek isterse bırakacaksın yiyecek. Anladın mı?»

«O konuk değil. Yalnızca bir Cunningham...»

«Kapa eneni. Kim olmuşlar onemli değil. Eve ayağını basan her kimse senin konuğundur. Kendin bir şeymiş gibi başkalarının davranışlarına dudak büktüğünü bir daha görmeyeceğim. Cunningham'lerden iyi olabilirsiniz ama onları utandırınca beş para etmezsiniz. Masada yiyecek kadar terbiyen yoksa mutfakta yersin!»

Calpurnia beni yemek odasına iki tokatla yolladı. Tabağımı aldım ve yemeğimi mutfakta bitirdim. Masadakilerin yüzüne bakma utancından kurtulduğum için mutluydum. Calpurnia'ya, 'dur sen,' dedim; 'bir gün senin hesabını göreceğim.' Peşimde olmadığı bir gün baker deresi'ne gidip kendimi atacaktım. O da zlecekti. Bugün başımı yeterince belaya sokmuştu. Bana yazıyı öğretmişti. Suç onundu. «Sylenmeyi bırak,» dedi.

Jem ve Walter okula benden önce döndüler. Geride kalıp Atticus'a Calpurnia'nın yaptıklarını söyleyebilmek için Radley'lerin önünden yalnız geçmeyi göze almaya değerdi. «Jem'i benden çok seviyor zaten.» Atticus'a onu kovmak için fazla beklememesini de söyledim.

«Jem'in onu senin kadar zmediğinin farkında mısın?»

Atticus'un sesi sertti. «Ne şimdi ne de sonra onu kovmaya niyetim var. Cal'sız bir gün bile yapamayız. Bunu hiç düşündün m? Senin için neler yaptığını hele bir düşün ve sözünden ıkma. Duyuyor musun?

Okula döndüm. Calpurnia'yı nefret etmeyi sürdürüyordum ki tiz bir çığlık düşüncelerimi böldü. Kafamı kaldırdığımda Bayan Caroline'i odanın orta yerinde gördüm. Yüzü dehşet içindeydi.

«Canlı!» diye haykırıyordu.

Sınıfın erkek nüfusu yardımına koştular. 'Aman Tanrım' diye düşündüm, 'fareden korkuyor!' Tüm canlılara olağanüstü bir sabır gösteren küçük Chuck Little, «Nereye gitti Bayan Caroline? Bize söyleyin çabuk! D.C., kapıyı kapa da onu yakalayalım. Çabuk efendim, nereye gitti?»

Bayan Caroline'in titreyen parmağı ne yere ne de masanın üzerine yönelmişti; tanımadığım şişko birinin ensesini gösteriyordu. Chuck'un suratı asıldı ve yavaşça, «Onu mu demek istediniz? Tabii canlıdır. Sizi korkuttu mu?» dedi.

Bayan Caroline, «Yanından geçiyordum ki saçından çıktı... sürünerek saçından çıktı...» diyebilirdi.

Küçük Chuck sıırıttı. «Bitten korkacak bir şey yok efendim. Hiç bit görmediniz mi? Korkmayın. Kûrsûye geçin ve bize bir şeyler daha öğretin.»

Küçük Chuck yemeğinin nereden geleceğini bilmeyenlerdendi ama doğuştan beyefendiydi. Bayan Caroline'i kolundan tutup kûrsûye götürdü. «Korkmayın artık,» dedi, «Bitten korkmayın. Ben şimdi size soğuk su getiririm.»

Bitin evsahibi, yol açtığı bu şamataya hiç ilgi göstermemişti. Alnının üstünü yokladı, konuğunu buldu ve başparmağı ile işaret parmağı arasında kırdı.

Bayan Caroline dehşetten büyülenmiş gibi onu izliyordu. Küçük Chuck Little kâğıt bardakla su getirdiğinde minnetle içti. Kendine gelebildiğinde sordu: «Adın ne senin oğlum?»

«Benim mi?» Bayan Caroline başını salladı.

«Burris Ewell.»

Bayan Caroline sınıf defterini gözden geçirdi. «Burada bir Ewell var ama ilk adı seninkini tutmuyor. İlk adının harflerini sayabilir misin?»

«Bilemem... evde bana Burris derler.»

«Pekâlâ Burris,» dedi Bayan Caroline, «sanırım en doğrusu öğleden sonra sana izin vermemiz. Eve gidip başını yıkamanı istiyorum.»

Sırasından kalın bir kitabı çıkardı. Sayfalarını çevirdi ve okudu. «... için ev yapımı bir ilaç... Burris eve gidip kafanı küllü sabunla yıkamanı istiyorum. Ondan sonra da kafana gaz yağı süreceksin.»

«Neden bayan?»

«Ee... şeylerden... bitlerden kurtulman için. Arkadaşlarına da geçebilir. Bunu istemezsin değil mi Burris?»

Burris ayağa kalktı. Gördüğüm en kirli insandı. Ensesi koyu gri, ellerinin üstü paslı, tırnakları simsiyahtı. Yüzünün ortasındaki yumruk büyüklüğünde temiz bir alandan öğretmene bakıyordu. Sabahleyin sınıfı ben eğlendirdiğimden kimse onun farkına varmamıştı.

«Yarın gelmeden önce lütfen tepeden tırnağa bir güzel yıkan Burris,» diye ekledi Bayan Caroline.

Oğlan pişkince güldü. «Siz beni eve yollamıyorsunuz bayan. Ben zaten gidiyorum. Bu yıl okulla işim kalmadı.»

Bayan Caroline şaşırmış görünüyordu. «Ne demek istiyorsun?»

Yanıt alamadı. Burris yalnızca homurdanıyordu. Onun yerine sınıfın büyüklerinden biri konuştu. «O Ewell’lardandır.» Bu açıklamanın benimki kadar başarısız olup olmayacağını merak etmiştim. Ama Bayan Caroline dinlemeye hazır görünüyordu. «Bütün okul onlarla doludur. Her yıl ilk gün gelir sonra ortadan çekilirler. Kaçakla ilgilenen bayan onları şerife gitmekle tehdit ederek getirir, ama onları okulda tutmaya çalışmaktan vazgeçeli çok oluyor. İlk günü getirip adlarını listeye yazdırmakla yasayı uyguladığını düşünüyor. Yılın geri kalanında onu yok yazmanız gerekecek.»

Konuyla gerçekten ilgilenen Bayan Caroline, «Peki bu duruma aileleri ne diyor?» diye sordu.

«Anaları yok. Babaları da çok belalıdır.»

Burris Ewell kendisiyle ilgili bu konuşmadan çok gururlanmıştı. «Üç yıldır birinci sınıfın birinci gününe geliyorum,» dedi. «Bu yıl akıllanırsam herhalde ikiye alırlar...»

Bayan Caroline, «Lütfen otur Burris,» dedi ve bunu der demez büyük bir hata yaptığını anladım. Oğlanın o alttan alır tavrı hırçınlığa dönüşmüştü. «Sıkıysa oturtun bayan!»

Küçük Chuck Littel ayağa fırladı: «Bırakın gitsin efendim. Çok belalıdır. Olay çıkarabilir. Buradaki çocuklar hep ufak zaten,» dedi.

Ufak tefek bir şeydi ama Burris Ewell ondan yana dönünce eli cebine gitti. «Ayağını denk al Burris,» dedi. «Suratına bakacağıma seni öldürmeyi yeğlerim. Haydi git evine.»

Burris yarı boyundaki bu çocuktan korkmuşa benziyordu. Bayan Caroline de bu kararsızlıktan yararlandı. «Burris eve gitmezsen Müdür'ü çağırırım. Bu olayı rapor etmeme gerek yok.»

Burris hırladı ve kapıya yöneldi. Tehlikeden uzaklaşınca döndü ve bağırdı: «Raporunu ver lanet olasıca! Senin gibi domuz burunlu öğretmen bozuntuları bana hiçbir şey yaptıramaz. Beni hiçbir yere gönderemezsin bayan. Bunu unutma, sen beni hiçbir yere gönderemezsin!»

Onun ağladığını görene dek bekledi. Sonra da binadan çıktı.

Kürsünün çevresine doluştuk. Kendimizce onu avutmaya çalışıyorduk. «Belalıdır... Kalleştir... böylelerine öğretmenlik

etmeye gelmediniz... bunlar Maycomb davranışları değil... gerçekten değildir Bayan Caroline... üzölmeyin efendim... Neden bize bir masal okumuyor sunuz?.. Bu sabahki kediler ne güzeldi!»

Bayan Caroline güldü ve burnunu sildi. «Sağolun canlarım.» Yerlerimize yollandık. Kitabını açtı ve birinci sınıfı büyüleyen baba kurbağa öyküsünü okudu.

Radley'lerin evinin önünden dördüncü kez geçtiğimde -ikisi dörtnala- içim o ev kadar kararmıştı. Eğer yılın geri kalanı ilk günkü kadar dramatik geçecekse eğlenceli olabilirdi ama okumasız yazmasız geçecek dokuz ay evden kaçmayı düşünmeme yol açıyordu.

Akşama doğru yolculuk planlarımın çoğunu tamamlamıştım. İşinden dönen Atticus'u karşılamak için Jem'le yarışmadım. Postane'nin köşesinden çıkınca ona doğru koşardık. Atticus öğlenleyin olanları unutmuşa benziyordu. Okulla ilgili sorular sordu. Tek heceli yanıtlar verdim. O da daha fazla üstüme varmadı.

Calpurnia ne denli berbat bir gün geçirdiğimi belki de anlamıştı. Yemeği hazırlayışını seyretmeme izin verdi.

Çıtır ekmeği sık sık yapmazdı. Zamanı olmadığını söylerdi. İkimizin de okulda olduğu bugün zaman bulmuştu. Çıtır ekmeğe bayıldığımı biliyordu. «Seni çok özledim bugün,» dedi. «Ev öyle boş geldi ki, saat ikiymiş gibi radyoyu bile açtım.»

«Neden? Yağmur olmayınca Jem ve ben evde olmayız ki...»

«Biliyorum» dedi. «Ama hep çevremde olursunuz. Günümün bilmem ne kadarı sizleri çağırmakla geçer.» Mutfak iskemlesinden kalktı. «Çıtır ekmek yapacak zamanım var diye düşündüm. Haydi git de yemeği sofraya getireyim.»

Calpurnia eğilip beni öptü. Ona neler olduğunu merak ederek içerki odaya geçtim. Herhalde benimle barışmak istemişti. Bana hep sert davranırdı. Sonunda yanlışının farkına varmış olmalıydı. Üzülüyordu ama üzgünüm diyemeyecek kadar inatçıydı. Bense günlük suçlarım yüzünden yorgundum.

Yemekten sonra gazete okumaya oturan Atticus seslendi: «Scout, okumaya hazır mısın?» Tanrı dayanabileceğimden fazlasını veriyordu. Verandaya çıktım. Atticus peşimden geldi. «Bir şey mi oldu Scout?»

Kendimi iyi hissetmediğimi ve onun için sakıncası yoksa okula gitmemeyi düşündüğümü söyledim.

Atticus salıncağa oturup ayak ayak üstüne attı. Parmakları saat cebine kayd. Yalnızca böyle düşünebildiğini söylerdi. Sessizce bekledi. Ben de projemi güçlendirmeye çalıştım. «Sen hiç okula gitmedin ama işini bayağı kıvırıyorsun. Dedemin sana ve Jack Amca'ya öğrettiği gibi sen de bana öğretebilirsin.»

«Hayır,» dedi Atticus. «Yaşamak için çalışman gerek. Kaldı ki seni yollamazsam beni hapse atarlar. Bu gece ilaç içersin sabah da doğru okula!»

«Daha iyiyim... gerçekten.»

«Bana da öyle geldi. Peki, neler oldu bugün?»

Bölük pörçük günün tersliklerini anlattım. «... ve her şeyi yanlış öğrettiğinizi söyledi. Artık birlikte okuyamayız. Ne olur beni geri yollamayın efendim.»

Atticus kalktı ve verandanın öbür ucuna yürüdü. Mor salkımın durumunu denetledikten sonra yine yanıma geldi.

«Her şeyden önce, Scout,» dedi, «basit bir kuralı öğrenebilersen herkesle daha iyi geçinirsin. Olayları karşındakinin bakış açısından değerlendirmeden hiç kimseyi anlayamazsın.»

«Efendim?»

«... derisinin altına girip ortalarda dolaşana dek.»

Atticus bugün birçok şey öğrenmiş olduğumu söyledi. Bayan Caroline de bir şeyler öğrenmişti. Bir Cunningham'a bir şey verilmeyeceğini öğrenmişti. Walter'la ben kendimizi onun yerine koymuş olsaydık yaptıklarının iyi niyetli bir yanılgıdan kaynaklandığını görecektik. Maycomb'un geleneklerini bir günde öğrenmesini bekleyemezdik. Daha iyisini bilmemekten de sorumlu tutamazdık.

«Çıldıracağım,» dedim. «Ben okumaktan daha iyisini bilmiyorum ama o beni sorumlu tutuyor işte. Bak Atticus, okula gitmek zorunda değilim.» Birden aklıma parlak bir fikir geldi. «Burris Ewell'ı tanıyor musun? O yalnızca yılın ilk günü okula gidiyor. Kaçakların peşinde koşan öğretmen bunu yeterli...»

«Bunu yapamazsın Scout,» dedi Atticus. «Bazı özel durumlarda yasalar esnetilebilir. Ama senin durumunda yasa yasadır. Okula gideceksin.»

«O gitmiyorsa neden ben gidiyorum anlamıyorum, hiç anlamıyorum.»

«Dinle!»

«Atticus Ewell'ların üç nesil boyu Maycomb'un yüzkarası olduklarını söyledi. Hiçbir Ewell alnının teri ile bir gün olsun çalışmamıştı. Bir Noel'de beni götürüp evlerini ve yaşantılarını göstereceğine söz verdi. İnsandılar ama hayvanlar gibi yaşıyorlardı. İstedikleri an, öğrenme isteğinin en ufak bir belirtisini ortaya koyduklarında okula gelebilirlerdi. «Onları zorla okulda tutacak yollar vardır. Ama Ewell gibilerini yeni bir çevreye girmeye zorlamak delilik olur...»

«Ben yarın okula gitmesem sen beni zorlarsın ama.»

«Bu konuyu kapatalım,» dedi Atticus. «Sen Bayan Scout Finch, sıradan bir insansın ve yasalara uymak zorundasın!» Ewell'lar Ewell'lardan oluşan ayrı bir toplumun üyeleriydiler. Bazı durumlarda haklı olarak davranışlarını görmezlikten geliyorduk. Okula gitmeyebilirlerdi. Dahası Bay Bob Ewell avlanma yasağı sırasında da avlanıp, tuzak kurabilirdi. «Atticus, bu çok kötü,» dedim. Bu yasadışı bir davranıştı ve halkın gözünde cinayet demekti.

«Kuşkusuz yasadışı ve çok kötü, ama bir baba işsizlik parasını viskiye yatırırса çocukların açlıktan ağlamaları bir

başka türlü olur. Buralarda o çocuklardan babalarının vurabildiği avı esirgeyecek çiftçi tanımıyorum.»

«Bay Ewell yapmamalı...»

«Evet, ama o bildiğinden şaşmaz, bu işten vazgeçmez. Bunun acısını çocuklardan mı çıkaracaksın?»

«Hayır,» diye mırıldandım ve son bir kez daha denedim...
«Ama okula gidersem birlikte okuyamayacağız...»

«Bu da seni üzüyor değil mi?»

«Evet Efendim.»

Bana bakışında hep o bir şeylerin beklentisine yol açan anlamı gördüm. «Sen uzlaşma nedir bilir misin?» diye sordu.

«Yasayı esnetmek mi?»

«Hayır. İki tarafın birlikte aldığı ortak karar. Şöyle: Sen okula gidersen birlikte okuruz. Tamam mı?»

«Evet!»

Eline tükürmek için hazırlık yaptığımı görünce, «Bu karar formaliteye uymadan da yürürlüğe konabilir,» dedi. «Sen yine de okulda anlaşmamızdan söz etme Scout.»

«Neden?»

«Korkarım ki bu davranışımıza daha bilge otoritelerce karşı çıkılacaktır.»

Jem’le ben babamızın ağdalı konuşmalarına alıştık. Çoğunlukla da çevirisini istemek için sözünü keserdik.

«Hıı?»

«Ben hiç okula gitmedim ama Bayan Caroline’e her gece okuduğumuzu söylersen korkarım peşime düşecektir. Bense onu peşimde istemiyorum.»

Atticus o gece bizi gülmekten kırdı, geçirdi. Yok yere bayrak direğinde oturan bir adamla ilgili haberi okudu. O adam direkte oturursa biz de ağaç evinde otururduk. Cumartesi günü kahvaltıdan gün batımına dek ağaçta oturduk. Jem gece de oturacaktı, ama Atticus, gereksinimlerini giderme yöntemine dur dedi. Günün büyük bir bölümünü istediklerini getirip götürmekle geçirmiştım. İne çıka, kitap, yiyecek ve su taşımıştım. Tam gece için battaniyeleri taşıyordum ki Atticus, ‘yüz vermezsen iner, gelir’, dedi. Doğrusu ya Atticus haklıydı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kalan okul günleri pek uğurlu gelmedi. Ünitelere uzanan tasarımlardan oluşmuşlardı. Alabama Eyaleti'nin «grup dinamiği» oluşturma çabaları doğrultusunda dağıttığı kilometrelerce fon kâğıdı ve mum boya ile doluydu. Birinci yılın sonunda Jem'in Dewey Ondalık Sistemi dediği şey tüm okulda uygulanır olmuştu. Başka eğitim yöntemleri ile karşılaştırma olanağım da böyle yok olmuştu. Yalnızca çevremi izleyebiliyordum. Evde eğitilen amcam ve Atticus her şeyi biliyorlardı. Hiç değilse birinin bilmediğinin öteki biliyordu. Öğretmenlerin şart koştuğu yurttaşlık öğretilerinden yoksun yetişmiş babamın yıllardır eyalet meclisinde olduğunu, hem de her seferinde oybirliği ile seçildiğini görüyordum. Yarı ondalık, yarı Dewey sistemi ile yetişen Jem yalnız olsun, toplum içinde olsun, hep başarılıydı. Jem kötü bir örnekti aslında. İnsanoğlunun ürettiği hiçbir yöntem onu kitaplardan ayıramazdı. Bana gelince ben, «Time» dergisinden öğrendiklerimin ve evde ne varsa okuyarak edindiklerimin dışında bir şey bilmiyordum. Maycomb yöresi eğitimin yolunda ağır aksak ilerlerken, bir şeylerin eksikliğini, benden esirgenen bir şeylerin varlığını duyuyordum. Jem üçe kadar okulda kalmak zorundaydı. Ondan yarım saat önce çıktığım için Radley'lerin evinin oradan verandamıza kadar koşardım. Durmamacasına geçtiğim bir öğleden sonra gözüme birşey ilişti. Öyle bir ilişti ki bir solukta geri döndüm.

Radley'lerin bahçesinin ucunda iki meşe ağacı vardı. Bu kökleri yola çıkar, yolu kambur kumbur yapardı. Ağaçlardan biri dikkatimi çekmişti. Göz hizamdaki bir budak deliğinden yaldızlı bir kâğıt parçası sarkıyor, güneşte gözümü alıyordu. Parmak uçlarıma yükseldim. Çevreme bir kez daha göz attıktan sonra elimi delikten içeri sokup üzerlerinde kâğıtları olmayan iki parça sakız çıkardım.

İçimden gelen ilk dürtü sakızı ağzıma atmaktı ama birden onları nerede bulduğumu anımsadım. Eve koştum ve verandada ganimetimi inceledim. Tazeydi ve güzel kokuyordu. Yaladım ve bekledim. Ölmeyince kalanını ağzıma tıktım. Naneliydi.

Jem eve geldiğinde sakızı nereden aldığımı sordu. Ben de 'buldum,' dedim.

«Yerde bulduğun şeyleri yeme, Scout.»

«Yerde değil, ağaçtaydılar.»

Jem homurdandı.

«Öyleydi ama! Okuldan dönerken şu ağaçtaydı.»

«Çabuk tükür onu!»

Tükürdüm. Tadı da kaçmıştı ya. «Öğlenden beri çiğniyordum. Ölmedim. Hasta bile olmadım.»

Jem ayağını yere vurdu. «O ağaçlara dokunmaman gerektiğini bilmiyor musun. Ölürsün!»

«Sen de bir kere eve dokundun!»

«O başkaydı. Git ağzını çalkala... şimdi, duyuyor musun?»

«Hiç bile. Ağzımın tadı kaçır.»

«Calpurnia'ya söylerim.»

Cal'le dalaşacağıma Jem'in dediğini yapmak en iyisiydi. Okuldaki birinci yılım nasıl olsa ilişkimizi büyük ölçüde değiştirmişti. Calpurnia'nın zorbalığı, işlerime burnunu sokma huyu, yumuşak homurdanmalara dönüşmüştü. Ben de onun damarına basmamak için elimden geleni yapıyordum.

Yaz yaklaşıyordu. Jem ve ben sabırsızlıkla bekliyorduk. Yaz en sevdiğimiz mevsimdi. Yaz, açık havada yatmak demekti; yenecek güzel şeyler demekti; binlerce rengin cümbüşüydü, ama her şeyden çok yaz Dill demekti.

Son gün bizi erken bıraktılar. Jem'le ben eve birlikte yürüdük. «Herhalde Dill yarın eve döner,» dedim. «Sanırım öbür gün,» dedi Jem. «Mississippi onları bir gün sonra salıyor.»

Radley'lerin oradaki meşelere geldik. Belki de yüzüncü kez sakızları neredede bulduğumu göstermek için parmağımı kaldırdığımda başka bir yaldızlı kâğıdı gösterdiğimi farkettim.

«Görüyorum Scout, görüyorum...»

Jem çevresine baktı, uzandı ve paketi cebine indirdi. Eve koştuk. Verandada sakız kâğıtlarından sepet gibi örülmüş

kutuya baktık. Nişan yüzüklerinin konduğu kutulara benziyordu. Küçük de bir mandalı vardı. İçi mor kadifeydi. Jem mandalını açtı. İçinden iki tane parlatılmış para çıktı. Üzerinde kızılderili kafası olanlardandı. Biri 1906 öteki 1900-bunlar bayağı eski Scout.»

«1900 mü? Ha?..»

«Dur bir dakika. Düşünüyorum.»

«Jem, birinin hâzinesini mi bulduk?»

«Yok canım, bizden başka buradan geçen yok ki. Büyük biri değilse...»

«Büyüklerin gizli yerleri olmaz. Bizde kalsın mı Jem?»

«Bilmem ki Scout. Kime geri veririz ki? Oradan kimseler geçmez. Bu gerçek. Cecil taa kasabanın arkasından dolanıp evine gidiyor.»

Sokağımızın sonunda ve postanenin yanında oturan Cecil Jacobs, sırf Radley'lerin önünden geçmemek ve Bayan Lafayette Dubose'u görmemek için her okul günü bir kilometre yol yürüyordu. Bayan Dubose iki ev ötemizdeydi ve oybirliği ile gelmiş geçmiş en kötü ihtiyar seçilmişti. Jem Atticus olmayınca evinin önünden geçmezdi.

«Sence ne yapmamız gerekir, Jem?»

Asıl sahibi ortaya çıkmadıkça mal, bulanındı. Arada bir kamelyaları yolmak, yavaşça Bayan Maudie Atkinson'un

ineğinden bir fırt sıcak süt içmek, su almak, yasalarımıza uygundu, ama para almaya gelince iş değişirdi.

«Bak ne diyeceğim,» dedi Jem, «okul başlayana kadar saklarız. Sonra da herkese sorarız. Belki otobüsle giden çocuklardan biridir. Okul bitti diye sevinip unutmuştur. Bunlar birinin. Nasıl parladıklarını görüyor musun? İyi saklamışlar.»

«İyi de, neden birisi oraya sakız koysun? Bilirsin sakız bozulur.»

«Bilmem ki, Scout. Ama bunlar birisi için çok önem taşıyor...»

«Nasıl yani, Jem?»

«Kızılderili başları... Yani Kızılderili büyüleri güçlüdür. Şans getirirlermiş. Uzun yaşam, sağlık, sınavları geçme gibi... Bunlar birisi için çok önemli olmalı. Sandığıma koyacağım.»

Jem odasına gitmeden önce uzun uzun Radley'lerin evine doğru baktı. Bir şeyler düşünüyor gibiydi. İki gün sonra Dill bir tantana ile çıka geldi. Meridian'dan Maycomb Sapağı'na kadar tek başına gelmişti. Maycomb Sapağı, Abbott yöresindeydi. Miss Rachel onu Maycomb'un tek taksisi ile karşılamıştı. Yemek vagonunda yemek yemişti, St. Louis'de yapışık ikizlerin trenden indiklerini görmüştü. Tüm tehditlerimize karşın öyküsünü değiştirmede. Neyse ki, o gömleğine iliklenen iğrenç mavi pantolonundan kurtulmuştu. Kemerli, gerçek bir kısa pantolon giymişti. Biraz tombullaşmış, uzamış ve babasını görmüştü. Dill'in babası

bizimkinden uzundu. Sivri ve kara bir sakalı vardı. L ve N. Tren İşletmesi'nin de idarecisiydi. «Bir ara makiniste yardım ettim.» dedi Dill esneyerek, «Nah ettin! Bırak bu palavraları!» dedi Jem. «Bugün ne oynayacağım?» «Tom, Sam ve Dick'i. Haydi ön bahçeye geçelim. Dill Serseri Ailesi'nin çocukları oyununu oynamak istiyordu çünkü üç tane iyi rol vardı. Karakter oyuncumuz olmaktan bıkmıştı anlaşılan.

«Ben onlardan bıktım,» dedim. «Serseri Tom'u oynamaktan sıkılmıştım. Tom bir sinemanın orta yerinde belleğini yitiriyor ve oyunun en sonunda Alaska'da ortaya çıkana dek oyun dışı kalıyordu.

«Yeni bir oyun bul, Jem,» dedim.

«Uydurmaktan bıktım,» dedi.

«Bağımsızlığımızın ilk günleriydi ama şimdiden bıkmıştık. Yazın nelere gebe olduğunu merak ettim. Ön bahçeye geçmiştik ki, Dill, yoldan aşağı bakıp, «Ölüm kokusu alıyorum,» dedi. Susmasını söyledim. Yineledi: «Vallahi alıyorum.»

«Yani biri ölürken kokusunu alabildiğini mi söylemek istiyorsun?»

«Yoo. Birinin ölüp ölmeyeceğini önceden sezebiliyorum. Yaşlı bir kadın öğretti.» Dill eğilip beni kokladı. «Jean Louise Finch... Üç güne kalmadan öleceksin!»

«Dill! Çenenin kapatmazsan bacaklarını çarpıtana dek seni döverim. Şimdi görürsün!»

«İkiniz de kesin!» diye söylendi Jem. «Sıcak Nefeslere inanıyormuşsunuz gibi konuşuyorsunuz!»

«Sen inanmıyor musun sanki?» dedim.

«Sıcak Nefes ne?» diye sordu Dill.

«Hiiç... Gece tek başına yolda yürürken sıcaklık hissettin mi hiç? Sıcak Nefes cennete giremeyen biridir. Öylece ortalarda dolaşır. Birinin içinden geçersen ölünce sen de Sıcak Nefes olursun. Geceleri dolaşır, insanların nefeslerini içine çekince...»

«İçinden geçmemek için ne yapılır?»

«Hiçbir şey. Kimi zaman bütün yolu kaplarlar. Geçmek zorunda kalırsan,

Parlak melek

Yaşayan ölü

Yolumdan çekil

Nefesimi bırak

tekerlemesini söyleyeceksin.»

«Söylediklerinin tek sözcüğüne bile inanma Dill,» dedim.
«Calpurnia hepsi palavra diyor.»

Jem bana pis pis baktı. «Pekâlâ! Bir şey oynayacak mıyız, oynamayacak mıyız?» dedi.

«Tekerde dönmece.»

«Artık içine sığmadığımı biliyorsun.» Jem içini çekti.

«Bizi yuvarlayabilirsin ama Jem.»

«Arka bahçeye koşup evin altından eski bir araba lastiği çıkardım ve içine girip kıvrıldım. Jem'in bana sıcak nefesler konusunda kızgın olduğunu ve benimle hesaplaşmak için sabırla beklediğini de o an kavradım. Tekeri olanca gücüyle itti. Yer, gök ve evler çılgın bir paletin renklerine dönüştü. Kulaklarım zonkluyor, nefes alamıyordum. Durmak için kollarımı çıkaramıyordum. Dizlerimle göğsüm arasında sıkışmışlardı. Tek umudum Jem'in tekere yetişip geçmesi ve onu tutmasıydı. Ya da kaldırımdaki bir çıkıntı beni durdurabilirdi. Ardımdan koşup bağırdığımı işittim.

Teker mıcırdı zıpladı. Yolun karşı tarafına geçti. Bir engele toslayıp beni betona fırlattı. Sersemlemiştim. Fena halde midem bulanıyordu. Kulaklarımın uğultusu geçene ve kafamı toplayana dek olduğum yerde öyleyece yattım. Derken birdenbire Jem'in sesini duydum: «Scout, kaç oradan! Haydi!»

Kafamı kaldırdığımda Radley'lerin basamaklarıyla karşılaştım. Donakalmıştım.

«Haydi Scout yatma öyle. Kalksana, haydi!»

Jem çılgık çılgılaydı.

Ayağa kalktım. Dizlerimin bağı çözülecekti neredeyse.

«Tekeri al... orada bırakma! Hiçkafan çalışmıyor mu?»

Kımıldamayı başarınca titreyen dizlerimle olabildiğince koştum.

«Neden almadın?» diye bağırdı Jem.

«Neden kendin gidip almıyorsun?»

Jem sustu.

«Haydi. Çok içerde değil. Unuttun mu, bir kere eve dokunmuştun?»

Jem bana öfkeyle baktı. Gık diyemedi. Kaldırımından aşağı koştu. Kapıda biraz durdu, sonra da içeri dalıp lastiği aldı.

«Gördün mü?» dedi. «Ne kadar kolaymış! Scout bazen çok ‘kız’ gibi davranıyorsun. Bu da felaket oluyor.»

İşin içinde onun bildiğinden fazlası vardı ama ona söylemeye karar verdim.

Calpurnia ön kapıda belirip seslendi: «Limonata! Diri diri kavrulmadan o güneşin altından çekilin.» Kuşluk zamanı limonata yaz geleneklerimizdendi. Calpurnia veranda’ya bir sürahi ile üç bardak bıraktı ve işinin başına döndü. Jem’i kızdırmış olmam önemini yitirmişti. Limonata onu kendine getirirdi nasılsa. Jem ikinci bardağını dikti ve elini başına koydu. «Ne oynayacağımızı buldum. Yepyeni, değişik bir şey!»

«Ne?» dedi Dill.

«Boo Radley!»

«Boo Radley mi? Nasıl?»

Jem, «Scout, sen Bayan Radley olacaksın...»

«Pışşk! Dünyada olmam!»

«Niye ki?» dedi Dill: «Korkuyor musun hâlâ?»

«Biz uyurken o sokakta gezebiliyor...» dedim.

Jem tısladı: «Ne yaptığımızı nereden bilecek. Orada olduğuna inanmıyorum bile. Yıllar önce ölmüş olmalı. Bacaya tıkmışlardır...»

«Jem, senle ben oynarız. Bakalım Scout korkacak mı?»

Boo Radley'in o evde olduğundan emindim, ama kanıtlayamazdım. Sıcak Nefesler'e filan inanmakla suçlanacağıma çenemi tutmayı yeğledim.

Jem rolleri dağıttı. Ben Bayan Radley'dim ve yapacağım tek iş veranda'yı süpürmektir. Dill yaşlı Radley'di. O da kaldırımında beş aşağı beş yukarı gezinip Jem konuştuğunda öksürecekti. Jem de, doğal olarak Boo'ydu. Ön basamaklardan inip acaip sesler çıkarıyordu. Yaz ilerledikçe uyunumuz da gelişti. Cilalandı, parladı. Konuşmalar eklendi ve kurgusunu sağlamlaştırıldı. Her gün değişen küçücük bir oyuna dönüştü.

Dill bir şeytandı. Her rolün üstesinden geliyordu. Uzun boylu görünmesi gerekiyorsa uzun oluyordu. En kötü rolü bile iyi idi. Korku rollerini çok iyi beceriyordu. Ben oyunlardaki bayanları üstleniyordum isteksizce. Hiçbiri Tarzan kadar eğlenceli değildi. Jem'in Boo'nun yaşamadığına ilişkin güvencesi, gündüz Calpurnia'nın gece de Atticus'un varlığı, korkumuzu bastıramadı. Hep korka korka oynadık. Jem doğuştan kahramandı. Dedikodulardan ve mahalle efsanelerinden oluşan kederli bir oyundu bu. Bayan Radley Bay Radley'le evlenene ve tüm servetini yitirene dek çok güzel bir kadındı. Sonraları dişlerini, saçını ve sağ işaret parmağını da yitiriyordu. (Dill'in oyuna yaptığı bir katkıydı bu. Kedi ve sincap yakalayamadığı bir gece, Boo ısıırıp koparıyordu. Anne oturma odasında oturur, çoğu zaman ağlardı. Boo da evdeki eşyaları parçalardı.

Üçümüz başlarını belaya sokan delikanlılar olurduk. Ben arada yargıç da olurum. Dill, Jem'i süpürgeyle itekleye itekleye götürür, merdiven altına kapardı. Jem gerektiğinde şerif, kasabalı, Radley konusunda bilgi küpü olan Bay Stephan Crawford olarak görünürdü.

Boo'nun büyük sahnesini oynama sırası gelince eve gizlice girer, Calpurnia'nın dalgınlığından yaralanıp makası yürütürdü. Sonra da salıncağa oturur gazete doğrardı. Dill yanından geçerken öksürürdü. Jem de makası şakacıktan bacağına batırırdı. Benim durduğum yerden gerçek sanırdınız. Bay Nathan Radley her günkü gibi kasabaya gitmek için önümüzden geçerken öylece dururduk. Bilseydi ne yapardı acaba? Komşular geçince de oyunu bırakıyorduk. Bir keresinde Bayan Maudie Atkinson'u, elindeki bahçe makası

havada, bizi izlerken yakaladım. «Bir Adamın Ailesi» adlı oyunun Bölüm Onbeş, Sahne II'sini oynuyorduk ki Atticus'a basıldık. Kaldırımdaydı. Kıvırdığı gazetesini dizine vuruyordu. Güneş tam tepemizdeydi.

«Ne oynuyorsunuz siz?»

«Hiçbirşey,» dedi Jem.

Jem'in kaçamak sözleri bana oyunun gizli kalması gerektiğini öğretti. Ben de sustum.

«Makasla ne yapıyorsunuz peki? Neden kesiyorsunuz o gazeteyi? Bugünkü gazete ise canına okurum.»

«Hiçbir şey.»

«Ne hiçbir şeyi?»

«Hiçbir şey efendim.»

«Makası ver bana. Bu oyuncak değil. Bu oyunun Radley'lerle bir ilgisi yok değil mi?»

Jem kıpkırmızı oldu. «Hayır efendim.»

«Umarım yoktur,» dedi Atticus ve eve girdi.

«Jeem...»

«Sus! Oturma odasında, bizi duyabilir!»

Bahçeye geçtiğimizde Dill oyuna devam edip etmeyeceğimizi sordu.

«Bilmem. Atticus oynayamayız de...»

«Jem,» dedim. «Atticus biliyor.»

«Bilmiyor. Bilseydi söylerdi.»

Bundan pek emin değildim ama Jem kız gibi davrandığımı, kızların hep bir şeyler uydurduklarını, insanların onları bu nedenle sevmediğini, eğer kız gibi davranacaksam gidip yeni bir oyun arkadaşı bulabileceğimi söyledi.

«İyi. Siz oynayın. Görürsünüz.»

Atticus'un gelişi, oyundan vazgeçmek istememin ikinci nedeniydi. İlk nedenle Radley'lerin bahçesine yuvarlandığımda karşılaşmıştım. Bütün o baş dönmelere, mide bulantısına ve Jem'in bağırışlarına karşın öteki sesi de duyabilmiştim. Onlar kaldırımdan duyamazlardı. Çok hafifti. Evin içinde biri gülüyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sürekli dırdırılanmam Jem'i yola getirdi. Getireceğini biliyordum. Oyuna bir süre ara verdik. O hâlâ Atticus'un oynamamız konusunda birşey söylemediğini savunuyordu. Oynayabilirdik. Söylemiş olsa bile Jem bir çözüm yolu bulmuştu: Karakterlerin adını değiştirecektik. Böylece kimse bizi suçlayamazdı.

Dill bu planı içtenlikle destekliyordu. Jem'in peşinde dolaşıyor, benim canımı sıkıyordu. Yazın başında bana evlenme teklif etmiş, sonra da bunu unutmuştu. Beni kendinin saymaya başlamış, sevebileceği tek kız olduğumu söylemiş, sonra da beni unutmuştu. Onu iki kez dövdüm ama bir işe yaramadı. Jem'e daha çok bağlandı. Çılgın oyunlarından bir süre uzak durdum. Kız olmakla suçlanmanın verdiği acı ile geri kalan yıldızlı akşamları Bayan Maudie Atkinson'un verandasında geçirdim.

Açelyalarına el sürmediğimiz sürece Bayan Atkinson'un bahçesinde hep girebilmişizdir, ama nedense pek sıkı fıkı değildik.

Jem ve Dill beni oyundan atana dek mahallenin öteki kadınlarından farksız biriydi benim için. Anlaşmamıza göre arka bahçesinde oynayabilir, üzümlerini yiyebilirdik. Bu öylesine cömert bir anlaşmaydı ki bozarız korkusu ile konuşmaktan çekinirdik. Jem ve Dill onunla daha çok yakınlık kurmama neden oldular.

Bayan Maudie evinden nefret ederdi. İçerde harcanan zaman yitirilmiş zamandı. Duldu. iek tarhlarının sularken eski hasır apkalar ve tulumlar giyerdi. Saat beşte banyosunu yapıp, verandaya çıktığında da bambaşka biri olur, olağanüstü güzelliğı ile sokağı ağırlığını koyardı. Bukelemun gibi bir kadındı kısacası.

Tanrının toprağında yetişen her şeyi severdi. Ayırık otları dışında tabii. Bahçede bir tek ayırık otunun bulunması üçüncü dünya savaşı gibiydi. Köklerine saldırır ve onları uzak durmazsak bizi de öldüreceğini söylediğı zehirli maddelerle yok ederdi. Üç santimden büyük olmayan bir ot için verilen bu savaşı izlerken, «Neden söküp atmıyorsunuz?» dedim.

«Söküp atmak mı yavrum?» Solmuş yaprağı eline alıp sıktı. İçinden minnacık taneler fırladı. «Bir ayırık otu tüm bahçeyi yok edebilir. Bak: Bunları dürmezsen güz gelip de kuruduklarında rüzgâr onları Maycomb'un dört bir yanına dağıtır.» Bayan Maudie bunu Tevrat'ta sözü edilen veba salgınına benzetti.

Konuşma biçimi Maycomb için fazlaca kuzeyliydi. Bizleri adlarımızla çağırırdı. Güldüğünde de altın çengellerini görürdünüz. Onları beğendiğimi ve bir gün benim de böyle çengellerim olmasını istediğimi söylediğimde, «Bak şuna,» dedi. Bir dil şakırtısı ile dışındaki köprüyü çıkarıp gösterdi. Bu davranışı dostluğumuzu perçinlemişti.

Bayan Maudie'nin iyi niyetinden Jem ile Dill de nasiplerini alıyordu. Ne zaman oyunlarına ara verseler Bayan Maudie'nin o güne değin gizli kalmış yeteneğinin ürünlerini tadıyorduk. Çevredeki en tadına doyumaz pastaları o

yapıyordu. Onu sırdaş edindikten sonra hep bir büyük, iki küçük pasta yapar ve bizi çağırırdı:

«Jem Finch, Scout Finch, Charles Baker Harris, gelin buraya!» Söz dinlememizin karşılığını hep aldık. Yazın alacakaranlıklar uzun ve sakın olur. Çoğu kez Bayan Maudie ile sessizce verandada oturur, gökyüzünün sonradan pembeye dönüşümünü, kırlangıçların evlerin tepelerince süzülüp, okulun gerisinde gözden kaybolmalarını izlerdik.

«Bayan Maudie,» dedim bir akşam; «Boo Radley yaşıyor mu sizce?»

«Adı Arthur ve sağ,» dedi. İskemlesinde yavaşça sallanıyordu. «Mimozanın kokusunu alıyor musun? Bu gece meleklerin nefesi gibi kokuyorlar.»

«Evet. Nereden biliyorsunuz?»

«Neyi yavrum?»

«Boo... Arthur'un yaşadığını.»

«İç karartıcı bir soru. Sanırım konu da öyle. Biliyorum çünkü evden götürüldüğünü görmedim.»

«Belki de ölmüştür de onu bacaya tıkmışlardır.»

«Bu da nereden çıktı?»

«Jem öyle diyor.»

«Hişşt... Her geçen gün Jack Finch'e biraz daha benziyor.

Bayan Maudie amcam Jack'i çocukluğundan tanıyordu. Hemen hemen aynı yaşıydılar ve Finch Landing'de birlikte büyümüşlerdi. Bayan Maudie komşu bir toprak sahibinin, Dr. Frank Buford'un kızıydı. Doktorun mesleği tıptı ama tutkusu bitkilerdi. Bu nedenle hep yoksul yaşadılar. Jack Amca'm ise bitki tutkusunu saksılarla doyurdu. Nashville'de kaldı ve zengin oldu. Jack Amca'yı her Noel görürdük. Her Noel sokağın ötesine haydi evlenelim diye bağırdı. «Az daha bağır, Jack Finch. Seni postane'den de duyarlar. Ben duyamıyorum!» diye seslenirdi Bayan Maudie. Jem ve ben bunun çok tuhaf bir evlenme teklifi olduğunu düşünüyorduk ama Jack amca bir tuhaftı. Bayan Maudie'ye takılmak istediğini söylerdi. Kırk yıldır onunla uğraşıyordu. Bayan Maudie evlenmek isteyeceği en son kişiydi ama en çok da onunla şakalaşmaktan hoşlanıyordu. En iyi savunma saldırıydı.

«Arthur dışarı çıkmıyor, hepsi bu,» dedi Bayan Maudie. «Sen de dışarı çıkmak istemezsen evde kalmaz mısın?»

«İsterim. Ama o neden istemiyor?»

Bayan Maudie gözlerini kıstı. «Öyküsünü sen de benim kadar biliyorsun.»

«Nedenini duymadım ki. Kimse söylemedi.»

«Bay Radley Ayak-yıkayan Baptist'lerdendi...* Bilirsin.»

*Fanatik bir protestan mezhebi.

«Siz de Baptist değil misiniz?»

«O denli katı değilim yavrum. Ben yalnızca Baptist'im.»

«Ayak-yıkamaya inanmıyor musunuz?»

«Yalnızca evdeki banyoda! Ayak-yıkayanlar mutluluk veren her şeyin günah olduğuna inanırlar. Bir gün bana gelip çiçeklerimin de benimle birlikte cehenneme gideceğini söylediler.»

«Çiçeklerinizin de mi?»

«Evet küçükhanım. Benimle birlikte yanacaklarmış. Tanrının bahçesinde çok zaman geçiriyor, evde yeterince İncil okumuyormuşum.»

Bayan Maudie'nin o değişik Protestan cehenneminde yanışını gözlerimin önünde canlandırınca inancım sarsıldı. Doğru; keskin bir dili vardı. Bayan Stephanie Crawford gibi hayır işleri de yapmıyordu. Ne var ki akıllı başında hiç kimse Bayan Stephanie'ye güvenmezken, ben ve Jem Bayan Maudie'ye inanırdık. Bizi hiç gammazlamamıştı. Bizle kedi-fare gibi oynamamıştı. Özel yaşamımıza karışmazdı. O bizim arkadaşımızdı. Böyle birinin sonsuza dek neden yanacağını anlamıyordum.

«Bu doğru değil. Siz benim tanıdığım en iyi insansınız,» dedim.

Bayan Maudie güldü. «Sağolun küçükhanım. Aslında Ayak-yıkayıcılar kadını günah sayarlar. İncil'i kelimesi kelimesine kabul ederler onlar.»

«Arthur bunun için mi evde? Kadınlardan uzak durmak için mi?»

«Hiç fikrim yok.»

«Anlamsız ama. Cennetin peşinde olsa hiç değilse verandaya çıkar. Atticus der ki, Tanrının sizin gibi sevdiği kulları kendilerini de severlermiş...»

Bayan Maudie sallanmayı bıraktı. Sesi sertleşti.

«Bunu anlamak için çok gençsin. Ne var ki bir İncil, birinin elinde babanın elindeki viski şişesinden çok daha kötü olabilir.»

Kafam karışmıştı. Atticus hiç viski içmezdi. Ömrünce hiç ağzına... yoo, hayır koymuş. Koymuş da beğenmemiş.

Bayan Maudie güldü. «Babanı kastetmedim. Demek istedim ki Atticus ne kadar içerse içsin bazılarının en iyi halinden daha kötü olamaz. Öyleleri vardır ki öteki dünyayı düşünmekten bu dünyayı yaşayamazlar. Sokağa bakıp sonucu görebilirsin.»

«Boo... Arthur için söylenenler doğru mu sizce?»

«Neler?»

Ona anlattım.

«O söylediklerinin dörtte üçü zencilerin, geri kalanı da Stephanie Crawford'un palavraları. Stephanie bir gece uyanıp

Arthur'un kendisini seyrederken yakaladığını anlatmıştı. Ne yaptın dedim, öteye kayıp ona yer mi açtın? Bu onun çenesini kapatmaya yetti.»

Çenesini kapatmıştır. Bayan Maudie'nin sesi herkesin çenesini kapattırmaya yeterliydi.

«Yok çocuğum. Dertli bir ev o. Arthur Radley'i küçük bir çocukken anımsıyorum. Ne derlerse desinler çok efendice konuşurdu. Dilinin döndüğünce efendice konuşurdu.

«Deli mi?»

Bayan Maudie başını salladı. «Eskiden değilse bile bunca zamandır olmuştur. İnsanlara neler olur bilemeyiz. Kapalı kapılar ardında neler olur, ne sırlar...»

«Atticus bize bahçede yapamayacağını evde de yapmaz.» Babamı savunma gereğini duymuştum.

«Aman yavrum, sesli düşünüyordum. Baban aklımın uçundan bile geçmedi. Ama şunu söylemeliyim ki baban evde ne ise dışarda da odur. Eve götürmek için pasta ister misin?»

İstemez olur muydum hiç!

Ertesi sabah kalktığımda Jem'e Dill'i arka bahçede konuşurlarken buldum. Yanlarına gittiğimde her sefer yaptıkları gibi beni kovdular.

«Gitmiyorum işte! Bu bahçe senin olduğu kadar benimdir Jem Finch. Burada oynamaya senin kadar benim de hakkım

var.»

Kısa bir fısıldaşmadan sonra dikleştiler:

«Kalacaksan dediklerimizi yapacaksın,» dedi Dill.

«Bu ne afra tafra?»

«Dediklerimizi yapacaksın? Yapmazsan sana hiç bir şey anlatmayız!»

«Çok gizli işler çeviriyormuş gibi konuşuyorsunuz. Pekâlâ, neymiş?»

Jem, «Boo Radley'e bir not ulaştıracağız,» dedi. «Nasıl?» İçimde kabaran dehşet duygularını bastırmaya çalışıyordum. Bayan Maudie için konuşmak kolaydı. Yaşlıydı, verandasında güvencedeydi. Bizler için durum farklıydı.

Jem olta kamışının ucuna notu iliştirip panjurlardan içeri uzatacaktı. Birileri geçerse Dill çingirak çalacaktı.

Dill sağ elini kaldırdı. Elinde annemin gümüş yemek çanı vardı.

«Ben evin ardına dolanayım,» dedi Jem. «Dün yoldan baktık. Kırık bir panjur var. Hiç değılse pervazına bırakabilirim.»

«Jem...»

«Artık bu işe bulaştın. Bırakıp gidemezsin Bayan Ödle!»

«Peki. Peki! Gözcülük yapmak istemiyorum. Biri...»

«Yapacaksın. Sen arkayı kollayacaksın. Dill de önü. Birini görürse çanı çalacak. Tamam mı?»

«Tamam. Ne yazdınız?»

Dill, «Arada bir dışarı çıkıp bize neler yaptığını anlatmasını, ona bir kötülük yapmayacağımızı ve ona dondurma alacağımızı,» dedi.

«Siz çıldırmışsınız! Hepimizi öldürecek.»

«Fikir benimdi,» dedi Dill. «Çıkıp bizimle otursa kendini daha iyi hisseder diye düşündüm.»

«Öyle olacağını nereden biliyorsun?»

«Yüz yıldır içerde olsan, yiyecek olarak kedilerden ve sincaplardan başka bir şeyin olmasa sen nasıl olurdun? İddiasına varım ki sakalı nah bu kadar olmuştur...»

«Babanınki gibi mi?»

«Babamın sakalı yok. Onun...» Dill sustu.

«İşte kendi ağzınla yakalandın: Babamın siyah sakalları var diyordun...» '

«Çok dedimse o kadar da değil. Kesti hem. Kanıt istersen, mektubum bile var. Bana da iki dolar yolladı... n'aber?»

«Anlat anlat. Sözümona bir de polis üniforması yollamıştı. Hiç ortaya çıkmadı değil mi? Uydur uydur söyle oğlum, ha...»

Duyduğum en kuyruklu yalanları Dill Harris söylerdi. Posta uçağına on yedi kez binmiş, Nova Scotia'ya gitmiş, bir fil görmüştü. General Joe Wheeler, dedesinin dedesi oluyordu ve ona bir kılıç bırakmıştı.

«Sus,» dedi Jem. Bodrumdan sarı bir kamışla döndü. «Bunun boyu yeter mi?»

«Eve gidip dokunabilecek kadar yürekli birinin bu kamışı kullanmasına gerek yok,» dedim. «Neden gidip kapıyı çalmıyorsun?»

«Bu... iş... başka! Kaç kez söylemem gerek?»

Dill cebinden bir kâğıt çıkarıp Jem'e verdi. Üçümüz eve yürüdük.

Dill elektrik direğinde kaldı. Jem'le ben yana geçtik. Jem'in arkasında kalıp, dönemeci görebileceğim bir yerde durdum.

«Tamam,» dedim. «Görünürde kimsecikler yok.»

Jem kenarda Dill'e baktı. Dill başını salladı. Notu oltanın ucuna taktı ve geçtiğı pencereye uzattı. Kamış kısaydı. Debelenmesini uzun süre seyrettikten sonra yanına gittim.

«Oltadan çıkaramıyorum. Çıkarsam da orada kalmasını sağlayamıyorum. Yola dön Scout!»

Döndüm ve boş yolu kolladım. Arada bir notu pervaza bırakmaya çalışan Jem'e de bakıyordum. Not sürekli düşüyordu. Jem de alıp bir kez daha deniyordu. Alsa da

okuyamayacak diye düşündüm. Çıngırağın sesi gelmeye başladı.

Boo Radley'in kanlı dişlerini görmeye hazırdım. Sıçradım ve Dill'in çıngırağı var gücü ile Atticus'un suratına doğru salladığını gördüm.

Jem'in hali öyle içler acısıydı ki bir şeyler söylemeye gönlüm elvermedi. Oltayı peşinde sürüye sürüye gidiyordu.

Atticus, «Şu çıngırak sesini kes!» dedi.

Dill çanı yakaladı. Sessizlikte keşke çalsa diye düşündüm. Atticus şapkasını arkaya doğru itti. Ellerini beline koydu: «Jem... ne yapıyorsunuz?»

«Hiçbir şey efendim.»

«O martavalı duymak istemiyorum. Konuş hadi!»

«Ben... Biz Bay Radley'e bir şey vermek istiyorduk.»

«Nedir o?»

«Yalnızca bir mektup.»

«Ver bakayım.»

Jem kâğıdı uzattı. Atticus okumaya çalıştı.

«Neden Bay Radley'in dışarı çıkmasını istiyor sunuz?»

Dill «Bizden hoşlanacağını düşündük,» diyordu ki Atticus'un bakışını görünce sustu.

«Oğlum,» dedi Atticus, «sana bir şey söyleyeceğim, ilk ve son olacak: O adamla uğraşmaktan vazgeçin. Hepiniz.»

Bay Radley'in yaptığı kendi bileceği işti. Çıkmak isterse çıkardı. Evde, hele hele meraklı çocukların ilgilerinden uzakta kalmak istiyorsa, kalırdı. Meraklı çocuk bizim için söylenebilecek en hafif sözdü. Odalarımızdayken Atticus kapıyı çalmadan içeri dalsaydı hoşlanır mıydık? Biz aynı şeyi Bay Radley'e yapmış oluyorduk. Onun yaptığı bize garip gelebilirdi ama ona gelmiyordu. Kaldı ki uygar insanlar yan pencerelerden değil de ön kapıdan ilişki kurarlardı, bu hiç aklımıza gelmiş miydi? Son olarak da oraya çağrılana dek uzak duracaktık. Böyle eşşekçe oyunlar oynamayacaktık. Bu sokakta veya kasabada hiç kimse ile alay etme...

«Alay etmiyorduk! Ona gülmüyorduk,» dedi Jem.

«Yalnızca...»

«Demek o oynadığınız oyun...şimdi anladım.»

«Bu alay etmek mi?»

«Hayır,» dedi Atticus. «Yaşamı mahallelinin eğitimi için ortaya sermek.»

«Öyle yapıyorduk demedim. Ben böyle bir şey demedim.»

Atticus güldü: Şimdi dedin işte. Bu saçmalığı bundan böyle sürdürmeyeceksiniz. Hepiniz!»

Jem bakakaldı.

«Sen avukat olmak istiyorsun değil mi?»

Çenesini kapalı tutmak istercesine ağzını büzdü. Jem tartışmanın yararı olmayacağını anlamış olmalı ki sustu. Atticus dosyasını almak için eve girdiğinde en eski avukat numarasını yuttuğunun farkına varmıştı. Onun evden çıkıp, kasabaya gidişini gözledi. Duyamayacağı bir uzaklığa varınca da ardından bağırdı: «Avukat olmayı isterdim ama artık pek emin değilim!»

ALTINCI BÖLÜM

Jem Bayan Rachel'in havuzunun başında oturmaya gidip gidemeyeceğimizi sorduğunda babamız evet dedi. Bu Dill'in Maycomb'daki son gecesi idi. «Benden de güle güle, seneye görüşürüz deyiverin.»

Duvarın üstünden atladık, Jem ıslığımızı çaldı. Dill karşılık verdi.

«Çıt çıkmıyor,» dedi Jem. «Şuraya bakın...» Doğuyu gösterdi. Bayan Maudie'nin fıstık ağaçlarının gerisinden dev bir ay yükseliyordu. «Sanki ortalığı daha sıcak yapıyor.»

«Üstünde haç mı var?» diye sordu Dill, kafasını kaldırmadan. Gazete ve ipten sigara sarıyordu. «Yoo. Yalnızca bir kadın var. Şunu yakma Dill, ortalığı pis pis kokutacaksın!»

Maycomb'daki ayın üzerinde bir bayan olurdu. Masasına oturmuş da, saçını tarıyormuş gibi bir bayan...

«Seni özleyeceğiz,» dedim. «Sanırım Bay Avery'i gözetlememiz gerek.»

Bay Avery, Bayan Henry Lafayette Dubose'un karşısındaki evde pansiyoner kalıyordu. Her pazar kilisede toplanan yardım parasında değişiklik yaratmanın dışında yaptığı tek şey, dokuza kadar verandada oturup hapsirmaktı. Bir gece de ilk ve son kez ortaya koyduğu bir beceresine tanık olduk.

Bayan Rachel'in basamaklarından iniyorduk ki, Dill bizi durdurdu: «Aman tanrım, şuraya bakın!» Yolun karşısını gösteriyordu. İlk sarmaşıklarla kaplı verandanın dışında hiçbir şey göremedik. Dikkatle baktığımızda yaprakların üzerinden yay gibi geçen bir suyun, sokak lambasının dibindeki sarı ışık lekesini nişan aldığını tarkettilik. Kaynağından toprağı on metre var gibiydi. Jem, kötü nişancı' dedi. Dill, 'günde bir galon içiyordur' diye ekledi. Bunu bir sidik yarışı izledi, ben bu uzaklık ve beceri yarışmasının dışında kalmıştım. Bu konuda yeteneğim yoktu.

Dill esnedi, gerindi ve, «Bakın aklıma ne geldi, haydi yürüyüşe çıkalım,» dedi.

«Bu işin içinde bir bit yeniğı varmış gibi geldi bana. Maycomb'da kimse iş olsun diye yürümez. Nereye Dill?»

Jem, «Ben varım,» dedi. Karşı çıktığımda da «Gelmek zorunda değilsin»i yapıştırdı.

«Sen de gitmek zorunda değilsin. Unutma...»

Jem eski yenilgilerin üstünde duracak adam değildi. Atticus'dan kapabildiğı tek şey karşı soruşturma yöntemleriydi. «Scout, bir şey yapmayacağız ki... Işığı kadar gidip geleceğız.» Sessizce kaldırımdan yürüdük. Mahallelinin ağırlığı altında gıcırdayan salıncaklı koltuklarına, gece fısıltılarına kulak kabartıyorduk. Arada bir kulaklarımıza Bayan Stephanie Crawford'un kahkahası geliyordu.

«Eee?..» dedi Dill.

«Peki. Sen neden eve gitmiyorsun, Scout?»

«Siz ne yapacaksınız?»

Dill’le Jem yalnızca kırık panjurdan içeri bakacak, Boo’yu görmeye çalışacaklardı. Eğer onlarla gitmeyeceksem eve dönüp çenemi tutmalıydım. İşte o kadardı!

«Ama neden bu allahın cezası geceyi beklediniz?» Gece onları gizliyordu. Atticus kitabına dalmış olur, dünyanın sonu gelse uyanmazdı. Boo Radley onları öldürürse tatili kaçırmamış olacaklardı; böylece okuldan da kurtulmuş olacaklardı... Hem karanlık bir evin içerisini görmek karanlıkta daha kolay olurdu. Anlayabilmiş miydim?

«Jem ne olur...»

«Scout, sana son kez söylüyorum. Ya sus ya da eve git. Her gün biraz daha fazla kıza benziyorsun.»

Tanrı biliyor ki böyle deyince onlara katılmaktan başka seçeneğim kalmamıştı. Radley’lerin arka bahçesindeki yüksek tel örgünün altından geçmeyi yeğledik. Görülme olasılığımız azdı. Tel geniş bir bahçeyi ve bir ufak barakayı çevreliyordu. Jem alt teli kaldırdı ve Dill’e işaret etti. Peşinden ben geçip Jem’e teli tuttum. Zar zor geçti. «Çıtınızı çıkarmayın,» diye fısıldadı. «Çalılara dolanırsanız ölüleri bile uyandırabilirsiniz.» Dakikada belki bir adım atıyordum. Jem’in ayışığında beni çağırdığını görünce biraz hareketlendim. Bahçeyi avludan ayıran kapıya geldik.

Jem dokununca kapı gıcırdadı.

«Tükürsene,» dedi Dill.

«Bizi kafese kısırdın, Jem,» dedim. «Buradan kolay kolay çıkamayız.»

«Hişşt... Tükür Scout!»

Ağzımız kuruyuncaya dek tükürdük. Jem kapıyı yavaşça kenara çekip tel örgüye dayadı. Artık avludaydık.

Radley'lerin evinin arka tarafı, önünden de beterdi. Kırık dökük bir veranda ev boyunca uzanıyordu. İki kapı, aralarında da iki kara pencere vardı. Tavanın kenarını sütun yerine bir dikme tutuyordu. Kenarda bir kuzine vardı. Üzerindeki ayna ayışığını yakalayıp ürkütücü bir biçimde yansıtıyordu.

«Ayy...» dedi Jem usulca.

«Ne var?»

«Tavuklar.»

Görünmeyene dikkat etmek zorunda olduğumuz Dill tarafından doğrulandı. Evin yanına sürünerek ulaştık. Kırık panjurlu pencereye dolandık. Pervaz Jem'den birkaç santim yukarıdaydı.

Dill'e «Sana el vereyim,» dedi. «Az bekle.» Dill'i altın beşik yapıp yukarı kaldırdık. Pervazı yakaladı.

«Çabuk!» dedi Jem. «Fazla dayanamayız.» Dill omuzuma vurunca onu aşağı indirdik.

«Ne gördün?»

«Hiçbir şey. Perdeler. Uzakta ufacık bir ışık var.»

«Haydi tüyelim,» dedi Jem. «Arkayı deneyelim.»

Tam karşı çıkıyordum ki beni hişşt diye susturdu.

«Arka pencereyi deneyelim.»

«Dill... hayır dedim.»

Dill Jem'e yol verdi. Jem ayağını basamağa koyunca basamak gıcırdadı. Durdu: Ağırlığını dengelemeye çalışarak bastı.

Ses çıkmıyordu. İki basamak atladı ve ayağını verandaya bastı. Dizlerinin üzerinde pencereye gidip içeri baktı.

Gölgeyi işte on an farkettim. Şapkalı birinin gölgesiydi. İlk ağaç sandım ama rüzgâr yoktu. Olmayınca da ağaç gövdeleri yürümezlerdi. Veranda ayışığı ile yıkanmış gibiydi. Gölge Jem'e doğru ilerliyordu.

Dill de gördü. Elleri ile yüzünü örttü. Jem'in üzerinden geçerken Jem de gördü. Başını kollarının altına gömdü ve kaskatı kesildi.

Gölge Jem'in yarım metre berisinde durdu. Kolları yanına düştü. Sonra yürüdü, Jem'i geçti. Evin yanından geldiği gibi gitti.

Jem verandada sıçrayıp bize doğru fırladı. Kapıyı açtı, beni ve Dill'i öteye itti. Çalıların hışırtıları arasından bizi sürdü. Yarı

yolda ayağım takılıp düşmüştüm ki bir çiftenin sesi mahalleyi ayağa kaldırdı.

Jem ve Dill balıklama yanıma kapandılar.

Jem'in sesi hıçkırıklara boğulmuştu.

«Okul bahçesinden yana... çabuk ol Scout!»

Jem tel örgüyü tuttu. Dill ve ben geçtik. Okul bahçesinin ortalarına gelmiştik ki Jem'in yanımızda olmadığının farkına vardık. Dönüp arkamıza baktık, tele takılan pantolonunu kurtarmaya çalışıyordu. Pantolonunu çıkarıp kendini kurtardı, meşelere kadar da donla koştu.

Öte tarafın bağışladığı güvenlik duygusu bize sersemletmişti. Jem'in beyni ise dörtmala çalışıyordu. «Eve dönmemiz gerek. Yokluğumuzun farkına varmışlardır.»

Okul bahçesini koşarak geçtik. Evimizin berisindeki Deer Çayırı'nın tellerinin altından da koşarak geçtik. Jem dinlenmemize izin verdiğinde arka merdivene varmıştık.

Kalp atışlarımız normale dönünce, hiçbir şey olmamışçasına ön bahçeye yürüdük. Yoldan aşağı baktığımızda komşulardan bir kalabalığın Radley'lerin evinin önünde olduğunu görebiliyorduk.

«Oraya gidelim,» dedi Jem. «Ortalıkta görünmezsek tuhaf kaçar.»

Bay Nathan Radley kolunda bir ifte ile kapının ardında duruyordu. Atticus ise Bayan Maudie ile Bayan Stephanie'nin arkasındaydı. Bayan Rachel ve Bay Avery de hemen yanıbaşlarındaydılar. Hiçbiri geldiğimizi görmedi.

Bayan Maudie'nin yanına sokulduk. «Neredeydiniz? Şamatayı duymadınız mı?»

«Ne oldu?» dedi Jem.

«Bay Radley bir zenciye ateş etti.»

«Ya... vurabildi mi bari?»

«Hayır,» dedi Bayan Stephanie. «Havaya ateş etti. Ödünü koparmış ama. Ortalarda beti benzi bembeyaz kesilmiş bir zenci görürseniz odur diyor. Bir kez daha deneyecek olursa ikinci çiftem de dolu diyor. Havaya ateş etmeyecekmiş. İster zenci olsun, ister köpek... Jem FİNCH!»

«Efendim?» dedi Jem.

Atticus araya girdi: «Pantolonun nerede evlat?»

«Pantolonum mu efendim?»

«Pantolonun.»

Yararı yoktu. Tanrı ve kulları önünde donuyla duruyordu. İçimi ektim.

«Bay Finch.»

Sokak ışığının altında, Dill'in bir martaval hazırladığını görüyordum. Şişko melek yüzü iyice tombullaşmıştı.

«Ne var?»

«Ben kazandım,» dedi Dill.

«Kazandın mı? Nasıl?»

Dill'in elleri başının arkasına gitti. Önüne dolandı. Alnını kapattı. «Şu havuzun yanında strip-poker oynuyorduk.»

Jem ve ben gevşedik. Komşular yutmuş görünüyorlardı. İyi de bu strip-poker de neyin nesiydi? Öğrenmemize zaman kalmadı. Bayan Rachel itfaiye düdüğü gibi çınlamaya başladı: «İsa adına Dill Harris! Benim havuzumun başında kumar ha! Ben sana strip-poker'i gösteririm bayım!» Atticus Dill'i parçalanmaktan geçici olarak kurtardı. «Bir dakika Bayan Rachel,» dedi. «Bunu daha önce duymamıştım. Kâğıt mı oynuyordunuz hepiniz?»

Jem, Dill'in öyküsüne körlemeden bir destek verdi: «Hayır efendim. Kibritlerle oynuyorduk.»

«Kardeşimi takdir ettim. Kibritler tehlikeli olabilirdi ama oyun kâğıdı ölüm demekti.»

«Jem ve Scout,» dedi Atticus. «Ne türlü olursa olsun poker lafını bir daha duymak istemiyorum. Git Dill'lere ve pantolonunu al Jem. Bu işi aranızda çözümleyin.»

«Üzölme Dill,» dedi Jem. «Seni dövmez. Atticus onu vazgeçirir. İyi akıl ettin arkadaş. Dinle bak... duydun mu?»

Atticus'un sesi geliyordu. «Önemsiz... bu çağda olur, geçer, bayan Rachel.»

Dill'in derdi bitmişti ama Jem'le benim işim bitmemişti. Jem'in sabaha kadar bir pantolon bulması gerekiyordu. Dill, Bayan Rachel'in basamaklarına vardığımızda, «Sana benimkilerden birini vereyim,» önerisinde bulundu. Jem içine sığmayacağını söyledi ve teşekkür etti. Vedalaştık. Dill içeri girdi. Birden nişanlım olduğunu anımsamış olmalı ki geriye koştu ve Jem'in önünde beni öptü. «Bana yazın emi?» diye bağırdı ardımızdan.

Jem'in pantolonu ayağında olsaydı bile o gece uyumamıza olanak yoktu. Arka verandadaki yatağımızda yatarken, gecenin sesi üç kat daha güçlü ulaşıyordu kulaklarımıza. Yoldaki her hışırtı öc almaya gelen Boo Radley'di. Gecenin yarısında gülen bir Zencinin sesi, zincirden boşanmış Boo'nun sesiydi. Tele çarpan böcekler Boo'nun parmaklarıydı; teli parçalıyorlardı. Kiraz ağaçları kötüydü, kıpır kıpırdı, canlıydı. Uyku ile uyanıklık arası bocaladım durdum.

«Uyudun mu üçgöz?»

«Deli misin!»

«Hişşt... Atticus'un ışığı sönük.»

Ayı ışığında Jem'in ayaklarını yere bastığını gördüm.

«Gidip onu alacağım.»

Dikiliverdim. «Yapamazsın. Bırakmam!»

«Gitmem gerek.»

«Gidersen Atticus'u uyandırırım!»

«Hele bir uyandır! Seni öldürürüm.»

Onu yatağa oturttum. Kandırmaya çalıştım. «Bay Nathan sabah onu bulacak. Yitirdiğini biliyor. Atticus'a gösterdiğinde işler biraz karışacak ama hepsi bu. Şimdi dön yatağına.»

«Bunu biliyorum,» dedi Jem. «İşte onun için dönüp alacağım ya zaten»

Midem bulanmaya başladı. Oraya tek başına dönecekti... Bayan Stephanie'yi anımsadım. Bay Nathan'ın çiftesi doluydu. Köpekler de olsa, zenci de olsa... Jem bunu benden iyi biliyordu.

Ümitsizdim. «Bak Jem... değmez! Dayak acıtır ama acısı uzun sürmez. Vurulacaksın Jem... Ne olur...»

«Ben... bak bu iş şöyle Scout,» diye mırıldandı. Atticus beni bildim bileli hiç dövmedi. Bunu da değiştirmek istemiyorum.»

Eh, bir bakıma doğruydı bu. Gün yoktu ki Atticus bize gözdağı vermesin. «Yani seni hiç yakalamadı demek istiyorsun.»

«Belki. Ama öyle kalsın isterim, Scout. Bu gece bu işleri yapmamalıydık Scout.»

İşte o andan sonra Jem'le benim yollarımız ayrıldı. Onu anlamadığım olurdu ama bu şaşkınlıklar çoğunlukla kısa ömürlü olurdu. Bu işi beni aşıyordu. «N'olur,» diye yalvardım.

«Biraz düşün. Orada öylece yalnız olduğunu düşün.»

«Sus.»

«Seninle yine konuşur... Onu uyandıracağım. Jem... yemin ederim ki o zaman...»

Ağabeyim yakama yapıştı. «Seninle geliyorum,» diyebildim.

«Hayır... gelmiyorsun! Gürültü edersin.»

Bu da işe yaramadı. Kapıyı açıp merdivenlerden aşağı süzülürken tuttum. Saat iki olmalıydı. Ay batıyordu. Dantelimsi gölgeler buğulu bir yokluğa dönüşüyordu. Jem'in beyaz gömleği yaklaşan gün ışığında kaçmak isteyen ufak bir hayalet gibi oradan oraya kayarak gidiyordu. Ufak bir rüzgâr çıktı ve iki yanımdan aşağı akan teri soğuttu. Jem arka yoldan dolandı, Deer çayırını, bahçeyi, tel örgüyü geçti. Belki de bana öyle geliyordu. Hiç değilse o yana gidiyordu. Anlaşılan uzun sürecekti, şimdiden paniğe kapılmamalıydım. Paniğe kapılınması gereken an'a kadar bekleyip Boo Radley'in çiftesine kulak verdim. Birden arka telörgü gıcırdadı gibi geldi. Gıcırdaşın istiyordum.

Atticus'un öksürdüğünü işittim. Soluğumu tuttum. Kimi zaman tuvalete kalktığımızda onu okur bulurduk. Geceleri sık sık uyandığını, bizleri dolaştıktan sonra uyuyabilmek için okuduğunu söylerdi. Işığının yanmasını bekledim. Holün ışığa boğuluşunu beklercesine gözlerimi kısmıştım. Yanmadı. Nefes alabiliyordum yine.

Gece sürüngenleri yuvalarına çekilmişlerdi. Rüzgâr estikçe olgun kirazlar dama vuruyordu. Uzakta köpek havlamalarının geldiği karanlıklarda kimsecikler yoktu.

Oradaydı işte. Geri geliyordu. Beyaz gömlek çiti atladı ve gitgide büyüdü. Arka basamakları tırmandı, kapıyı kilitledi ve yatağına oturdu. Tek laf etmeksizin pantolonunu gösterdi.Yüzükoyun yattı. Bir süre karyolasının sarsılışını duydum. Sonunda ses dindi. Hiç sesimi çıkarmadım.

YEDİNCİ BÖLÜM

Jem bir hafta sessiz ve küskün dolaştı. Atticus'un bana önerdiği gibi Jem'in derisinin altına girip ortalarda dolandım. Gece ikide Radley'lerin evine giden ben olsaydım ertesi gün öğleden sonra cenazem kalkardı. Bu nedenle Jem'e ilişmedim ve onu yalnız bıraktım.

Ders yılı başladı. İkinci sınıf da birincisi kadar kötüydü. Daha bile beterdi. Hâlâ adamın suratına kartlar sallıyorlar, okuyup yazmamıza izin vermiyorlardı. Bayan Caroline'nin başarı derecesi yan odadan duyulan gülüşmelerin sıklığı ile belirlenebilirdi. Aynı ekip yine birinci sınıfta çıkmıştı. Disiplinli sağlamada etkin oluyorlardı. Bu yılın en iyi yanı Jem'le aynı saatte çıkmamızdı; saat üç oldu mu eve gidebiliyorduk.

Bir öğle sonrası okul bahçesine geçiyorduk. Jem ansızın. «Sana söylemediğim bir şey var» dedi. Günlerdir söylediği tek tam cümle olduğu için gücendirmemeye çalıştım: «Ne ile ilgili?»

«O gece ile.»

«Bana o gece ile ilgili hiçbir şey anlatmadın ki.»

Jem bu sözüme karşılık, sinek kovarcasına elini salladı. Birkaç dakika sessizce yürüdü. Sonunda, «Pantolonumu almak için geri döndüğümde -hani çıkarırken birbirine

dolanıp tele takılmışlardı da kurtaramamıştım- geri döndüğümde...» dedi. Derin bir soluk aldı. «Geri döndüğümde tel örgünün üzerine katlanıp konmuştu. Benim gelip almamı bekliyordu sanki.»

«Üstünde...»

«Bir şey daha var... Jem'in sesi boğuktu. «Eve gidince gösteririm. Tamir edilmişlerdi. Bir hanım dikmiş gibi değildi. Ben filan dikmişim gibi; çarpuk çarpuk. Neredeyse...»

«...biri dönüp onları alacağını biliyormuş gibi,» diye tamamladım. Jem titredi. «Biri benim düşüncelerimi okuyormuş gibi... Ne yapacağımı bilebilirmiş gibi. Biri beni tanımadan bunu bilebilir mi Scout?» Jem'in sorusu yakarış gibiydi. Onu rahatlatmaya çalıştım. «Seninle aynı evde oturmamak ne yapacağını kim ne bilir! Kimi zaman ben bile bilemiyorum.» Ağacımızın yanından geçiyorduk. Budak deliğinde bir yumak gri ip vardı.

«Alma Jem. Burası birinin, kesin.»

«Sanmam, Scout.»

«Öyle! Walter Cunningham gibi birisi ders aralarında buraya bir şeyler saklıyor olmalı. Biz de gelip alıyoruz. Bak... bırakalım birkaç gün dursun. O zamana kadar kimse almamışsa biz alırız, tamam mı?»

«Peki. Haklı olabilirsin,» dedi Jem, «Bir çocuğun işi olmalı. Hâzinelerini büyüklerden sakladığı bir yer. Farkındaysan yalnızca okul açıkken bir şeyler buluyoruz.

«Evet ama yazın buradan hiç geçmeyiz ki.» Eve gittik. Ertesi gün yumak yerindeydi. Jem üçüncü gün de orada olduğunu görünce cebine indirdi. O günden sonra budak deliğinde ne bulsak kendi malımız saydık.

İkinci sınıf iç karartıcıydı ama Jem yaşıma büyüdükçe okulunda iyileşeceğini, kaldı ki insanın altınca sınıftan önce işe yarar bir şey öğrenmediğini savunuyordu.

Altıncı sınıf onu ta başından mutlu etmişti. Başlangıçta aklımı karıştıran bir Mısır dönemi yaşadı. Ayaklarını düz basmaya çalışıyor, bir elini öne, bir elini ardına uzatıyor, bir ayağını ötekinin hemen ardına koyuyordu. Ona kalırsa Eski Mısırlılar böyle yürürlerdi. Ben böyle yürürlerse nasıl işlerini yaparlar aklım almıyor dedim. Ama Jem Amerikalılardan fazla iş başardıklarını, tuvalet kâğıdını* ve sonsuza dek kalıcı mumyalamayı bulduklarını belirtti. Onlar olmasa halimiz nice olurdu. Atticus, sıfatları çıkarırsan gerçekler kalır dedi.

*Çevirmenin notu: İngilizcede rulo yapılmış kâğıtla (Papirüsler), tuvalet kâğıdının benzer anlatım biçimi aynıdır.

Güney Alabama'da mevsimler kesin sınırlarla ayrılmazlar. Yaz sonbahara kayar, sonbaharı ise kışın izlemediği yıllar olur. İlkbahar birkaç günde yaza karışır. O sonbahar uzun bir sonbahardı. Ceket giydirecek kadar bile serin olmadı. Bir Kasım akşamı, Jem'le ben yine yörüngede dolanıyorduk ki budağımız bizi yolumuzdan alıkoydu. Bu kez içinde beyaz bir şey duruyordu.

Jem çıkarma onurunu bana bıraktı. Sabundan yapılmış iki küçük heykelcik çıkarttım. Biri küçük bir oğlandı, ötekinin ise

beceriksizce yapılmış bir etekliğı vardı.

Büyü denen bir şey olmadığını anımsamazdan önce ikisini de çığığı bastığım gibi fırlatıverdim. Jem yerden aldı. «N’oluyor sana kuzum?» Yontuları bulandıkları kırmızı topraklardan kurtardı. «Çok güzel şeyler. Hiç bu kadar güzelini görmemiştım.»

Bana uzattı. İki küçük çocuğun kusursuz kopyalarıydı bunlar. Oğlan şort giymişti ve saç kaşlarını örtüyordu. Jem’e baktım, kahverengi bir tutam saç kaşlarına doğru sarkmıştı. Benim de perçemlerim vardı.

«Bunlar biziz,» dedi.

Buralarda yontma işlerini kim yapar?»

«Bay Avery.»

«Bay Avery yalnızca tahta doğramasını bilir!»

Bay Avery her hafta bir değneğı yonta yonta bitirirdi. Onu kürdan yapar, kürdanları çiğnerdi.

«İhtiyar Bayan Stephanie Crawford’un sevgilisi.»

«Evet ama o kasaba dışında oturuyor.»

«Bizimle niye ilgilensin ki?»

«Belki de verandada oturup Bayan Stephanie’yi seyredeceğine bizi seyrediyordur. Ben de onun yerinde olsam öyle yapardım.»

Jem öyle uzun uzun baktı ki ne olduğunu sordum.

«Yok bir şey,» dedi. Eve gidince de bebekleri sandığına koydu.

İki hafta geçmemişti ki bir kutu sakız bulduk. Jem, Radley'lerin bahçesinde bulunan her şeyin zehirli olduğunu unutmuş olacak ki hepsini çiğnedi.

Ertesi hafta budak deliğinden paslı bir madalya çıktı. Jem, Atticus'a gösterdiğinde, Atticus bunun bir okul madalyası olduğunu söyledi. Bizler doğmadan önce Maycomb yöresindeki okullar yazı yarışmaları düzenlerlermiş ve kazanan bu madalyadan verilirmiş. Atticus, 'biri yitirmiş olmalı,' dedi. Nerede bulduğumuzu sordu. Tam söylüyordum ki Jem'in tekmesini yedim. Jem, Atticus'a kazananlardan kimseyi anımsayıp anımsamadığını sordu. Hayır, anımsamıyordu.

En büyük ganimet dört gün sonra çıktı ortaya. Bozuk bir cep saatiydi bu. Üzerine çakı iliştirilmiş bir kösteğe takılıydı.

«Altın mıdır dersin, Jem?»

«Bilmem... Atticus'a gösterelim.»

Babam yeni olsaydı on dolar edeceğini söyledi.

«Okuldan biriyle değiş-tokuş mu yaptınız?»

«Yo, hayır efendim!» dedi Jem ve dedesinin saatini cebinden çıkardı. Atticus bu saati dikkatli olması kaydı ile haftada bir

taşımasına izin verirdi. O günlerde Jem'i görmeliydiniz; yumurtaların üzerinde gezermiş gibi yürürdü.

«Atticus, senin için farketmezse bunu taşımayı yeğlerim. Belki tamir de edebilirim.»

Dedemin saatini taşımanın tadını iyice çıkarmıştı, şimdiyse bu saat ona yük gibi gelmeye başlamıştı. Her beş dakikada bir saate bakmak gereğini de duymuyordu artık. Tamir işini iyi becerdi. Dışarda yalnızca bir yay ve iki küçük parça kalmıştı ama saat yine de çalışmıyordu. «Olmayacak Scout.»

«Ha?»

«Bunları bırakana bir mektup yazalım mı, ne dersin?»

«İyi olur Jem. Teşekkür edebiliriz... Ne oldu?»

Jem başını ellerinin arasına almış sallanıyordu. «Anlamıyorum! Hiç anlamıyorum! Nedendir bilmiyorum Scout...» Oturma odasına baktı. «Gidip her şeyi Atticus'a anlatmayı düşünüyorum... Hayır... söylememem gerek.»

«Senin yerine ben söyleyebilirim...»

«Yoo, bunu yapma Scout. Scout?»

«Ne var?»

Bütün gece kıvrandı. Bana bir şeyler söylemek istiyorsa da söyleyemiyor gibiydi. Yüzü parlıyor, tam bana doğru eğiliyor... sonra da vazgeçiyordu. Yine vazgeçti.

«Yok bir şey.»

«Haydi mektup yazalım,» dedim ve bloknotla kalemi burnunun dibine uzattım.»

«Peki. Sayın Bay...»

«Bay olduğunu nereden biliyorsun? Bence Bayan Maudie bu. Bana öyle geliyor.»

«Hadi canım sen de! Bayan Maudie sakız çiğneyemez ki...» Jem sıırttı. «Biliyor musun bazen çok güzel konuşuyor. Bir keresinde ona sakız verdim ama almam teşekkürler dedi. Sakız damağıma yapışıyor, ben de konuşamıyorum dedi. Kulağı ne hoş geliyor değil mi?»

«Hıı, arada güzel söyler. Zaten köstekli saati de yoktur.»

«Sayın Bayım,» dedi Jem. «Bize... yo, bizim için ağaca koyduğunuz her şey için teşekkür ederiz. Saygılarımızla, Jeremy Atticus Finch.»

«Öyle imzalarsan senin kim olduğunu bilemez, Jem.»

Jem imzasını silip «Jem Finch» yazdı.

Ben de imzaladım: «Jean Louise Finch (Scout).»

Ertesi sabah elinde zarfla önüm sıra koştı. Ağacın önünde durdu. Kafasını kaldırdığında yüzyüze geldik ve bembeyaz olduğunu gördüm.

«Scout!»

Ona koştım.

Biri budak deliğimizi imento ile tıkamıştı. Okula kadar «Ağlama Scout... ağlama zölme...» diye fısıldadı. Yemek için eve döndüğümüzde yemeğini bir koşuda yedi ve bahçeye fırladı. «Kimse geçmedi,» dedi. Ertesi gün nöbeti tekrarladı ve karşılığını da gördü.

«Merhaba. Bay Nathan.»

«Günaydın Jem, Scout,» dedi Bay Radley. Tam geçip gidiyordu ki, Jem:

«Bay Radley» dedi.

Bay Radley döndü.

«Bay Radley, şu ağacın budak deliğini siz mi tıkadınız?»

«Evet, ben tıkadım.»

«Neden yaptınız bunu bayım?»

«Ağaç ölüyor. Hastalandıklarında deliklerini tıkarsın. Bunu bilmen gerek Jem.»

Jem bu konuyu akşama kadar açmadı.

Ağacımızın yanından geçerken eliyle betona vurdu ve dalıp gitti. Kendi kendine bir şeyler kuruyordu sanki. Ondan uzak durdum.

Her akşam yaptığımız gibi o akşam da Atticus'u iş dönüşünde karşıladık. Tam bizim basamağa gelmiştik ki Jem; «Atticus şu ağaca baksana... lütfen bakar mısınız efendim,» dedi.

«Hangi ağaç evlat?»

«Radley'lerle okulun köşesindeki.»

«Evet?»

«O ağaç ölüyor mu?»

«Sanmam evlat. Yapraklarına baksana... Yeşil ve gür. Hiç kahverengi lekeleri de yok.»

«Hasta mı?»

«Senin kadar sağlıklı. Niye sordun?»

«Bay Radley ölüyor dedi.»

«Belki de öyledir. O ağaçları bizden iyi bilir.» Atticus bizi verandada bıraktı. Jem omuzunu direğe sürterek kaşımaya koyuldu.

«Kaşınıyor musun?» Jem? diye olabildiğince kibar bir tavırla sordum. Yanıt vermedi. «İçeri girelim, Jem,» dedim.

«Az sonra.»

Karanlık çökünceye kadar orada öyle durdu, ben de onu bekledim. İçeri girdiğimizde ağlamış olduğunu gördüm.

Yüzündeki kirlere dalga dalgaydı. Şaşılanacak şey... ağlarken sesini hiç duymamıştım.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Maycomb yöresindeki deneyimli kâhinlerin bile anlayamadığı nedenlerden ötürü o yıl sonbahar kışa döndü. Atticus'un dediğine bakılırsa 1885'den bu yana görülen en soğuk iki haftayı yaşıyorduk. Bay Avery ise, «Rosetta taşında, çocuklar ana babalarına karşı gelip, sigara içip kavga ettiklerinde, mevsimlerin değişeceği yazılı,» diyordu. Jem ve ben, doğanın bu sapmasına katkıda bulunmaktan ve konu komşunun mutsuzluğundan dolayı kendimizi suçlu buluyorduk. Yaşlı Bayan Radley o kış öldü. Ölümü hiç tepki yaratmadı. Çiçeklerini suladığı zamanların dışında komşular onu görmezlerdi. Jem ve ben Boo'nun onu temizlediği sonucuna vardık, ama Atticus Radley'lerden dönünce bunun kendiliğinden olduğunu söyledi.

«Sorsana,» diye fısıldadı Jem.

«Sen sor, sen daha büyüksün.»

«İşte onun için senin sorman gerek.»

«Atticus,» dedim, «Bay Arthur'u gördün mü?»

Atticus gazetesinin kenarından kızgınca baktı: «Görmedim.» Jem fazla soru sormamı engelledi. Radley'ler konusunda bizden hâlâ kuşkulandığını, üzerine gitmemizin iyi olmayacağını söyledi.

O yaz yaptıklarımızın yalnızca strip-poker olmadığı konusunda Atticus'un bilgi sahibi olduğuna inanıyordu. İnancını doğrulayacak kanıtı yoktu ama ona öyle geliyordu işte.

Sabah kalktığımda pencereden dışarı baktım ve az kalsın korkudan ölüyordum. Çıglıklarım Atticus'un banyodan fırlayıp gelmesine neden oldu.

«Dünyanın sonu geldi. Atticus! Ne olur bir şey yap...» Onu pencereye sürükledim.

«Dünyanın sonu filan gelmedi,» dedi. «Kar yağıyor, hepsi bu.»

Jem, uzun sürüp sürmeyeceğini sordu. O da kar görmemişti ama ne olduğunu biliyordu. Atticus'un da ondan fazla bilgisi yoktu. «Sanırım böyle sulu giderse yağmura çevirir.»

Telefon çalınca kahvaltıdan kalktı. Arayan Eula May'di. Maycomb'da 1885'den beri kar yağmadığı için okul bugün kapalıydı. Eula May, Maycomb'un santral baş memuresidir. Duyuruları, düğünleri, yangınları ondan öğrenirsiniz. Bay Reynolds olmadığı zaman ilk yardım bilgilerini vermek de onun göreviydi.

Atticus bizi pencereden masaya çağırıp dışarı bakacağımıza tabaklarımıza bakmamızı söylediğinde Jem; «Kardanadam nasıl yapılır?» diye sordu.

«Hiçbir fikrim yok. Düş kırıklığına uğramanızı istemem ama kartopu yapacak kadar bile kar olacağını sanmıyorum.»

Calpurnia içeri girdi, bu kar tutar dedi. Arka bahçeye koştuğumuzda yerde incecik, zayıf bir kar örtüsü oluşmuştu.

«Üstünde dolaşmamalıyız,» dedi Jem. «Bak, her bastığın yerde kar yok oluyor.»

Sulu ayak izlerime baktım. Jem beklersek kardan adam yapacak kadar birikebilir diyordu. Dilimi çıkarıp bir kar tanesi yakaladım. Dilimi yaktı.

«Jem, çok sıcak!»

«Hiç bile değil, öyle soğuk ki yakıyor. Yemesene Scout. Boşuna harcıyorsun. Bırak yere düşsün.»

«Ama ben üstünde dolaşmak istiyorum»

«Buldum! Gidip Bayan Maudie'nin bahçesinde dolaşalım.»

Jem ön bahçeyi seke seke geçti. Ben de izlerine basarak yürüdüm. Bayan Maudie'nin basamaklarında Bay Avery bizi durdurdu. Yüzü pespembeydi. Kemerinin altında da kocaman bir göbeği vardı. «Gördünüz mü yaptığınızı? İç savaştan beri Maycomb hiç kar görmemiştir. Sizin gibi yumurcaklar mevsimleri değiştiriyorlar.»

Bay Avery onu bir yaz boyu umutla izlediğimizi biliyor muydu acaba? Ödülümüz bu ise Günah konusunda söylenecek çok şey vardı... Bu meteorolojik istatistikleri nereden edindiğini hiç merak etmedim. Dosdoğru Rosella Taşı'ndan geliyordu.

«Jem Finch, baksana Jem Finch!»

«Bayan Maudie sana sesleniyor, Jem.»

«Ortada durun. Verandanın önündeki karın altında lavantalarım var. Üstüne basmayın sakın!»

«Tamam! Ne güzel değil mi, Bayan Maudie?»

«Güzelliği batsın. Bu gece dona çekerse açelyalarımın sonu olur!»

Bayan Maudie'nin eski hasır şapkasında kar taneleri parıldıyordu. Bazı ufak çalıkların üstüne eğiliyor, onları şeker çuvalları ile örtüp, bağlıyordu. Jem neden öyle yaptığını sordu.

«Sıcak tutsun diye.»

«Bitkiler nasıl sıcak kalır ki? Onların dolaşımı yok.»

«O dediğini bilemem Jem Finch. Tek bildiğim eğer dona çekerse bu bitkiler donar. Örtmem gerek. Anladın mı?»

«Evet. Bayan Maudie?»

«Neymiş bayım?»

«Scout ile ben karınızdan ödünç alabilir miyiz?»

«Aman Allahım! Hepsini götürün! Evin altında eski bir şeftali sepeti var. Onunla taşıyın.» Bayan Maudie'nin gözleri kısıldı.
«Jem Finch, karımı ne yapacaksınız?»

«Görürsünüz,» dedi Jem; bahçeden bahçeye kar taşırken. Sulu, cıvık bir işti bu.

«N'apacağız Jem?»

«Görürsün. Şimdi sepeti al ve arka bahçeye kürekleyebildiğin ne kadar kar varsa ön bahçeye taşı,» dedi. «İzlerine basa basa geri gel!» diye de uyardı.

«Kardan bebek mi yapacağız Jem?»

«Hayır, gerçek bir kardanadam. Çok çalışmamız gerek şimdi.»

Jem arka bahçeye koştu ve bahçe küreğini yakalayıp odunların arkasını kazmaya koyuldu. Bulduğu solucanları bir kenara koyuyordu. Eve döndü ve çamaşır sepeti ile geri geldi. İçini toprakla doldurup ön bahçeye getirdi. Beş sepet dolusu toprağımız, iki sepet dolusu da karımız olunca, Jem başlamaya hazır olduğumuzu söyledi.

«Bu iş biraz pis değil mi?»

«Şimdi öyle görünüyor ama bitince olmayacak.»

Jem avuç avuç toprağı birbirine ekleyerek, ortaya bir gövde çıkana dek çalıştı.

«Jem, ben hiç Zenci kardanadam duymadım.»

«Siyah kalmayacak.»

Arka bahçede şeftalinin budanmış dallarından getirdi. Onları örerek ve toprakla sıvayarak kemikleri oluşturdu.

«Bayan Stephanie Crawford’a benziyor. Ortası şişko, kolları sıska,» dedim.

«Büyüteceğim.» Jem çamurdan adamın üzerine su atıp biraz daha toprak ekledi. Uzaktan baktı ve bir göbek ekledi.

Gözleri parlıyordu. «Bay Avery kardanadama benziyor, değil mi?»

Jem adamının üzerini karla sıvamaya başladı. Benim de arkayı sıvamama izin verdi. Görünen yerler kendininki. Bay Avery yavaş yavaş beyaza dönüşüyordu.

Gözler, burun, ağız ve düğmeler için tahta parçaları kullanan Jem, Bay Avery’i kızgın bakışlı yapmayı da başardı. Bir parça tahta işi tamamladı. Jem geri çekilip eserini inceledi. «Çok güzel,» dedim. Neredeyse konuşacak. Atticus’un yemeğe gelmesini bekleyemedik. Telefon açıp bir sürprizimiz olduğunu söyledi. Arka bahçenin büyük bir bölümünün ön-bahçede olduğunu görünce şaşırmış göründü ama ustaca yaptığımızı da söyledi. «Nasıl yapacağınızı bilemiyordum. İlerde ne iş yapar bu çocuk diye kaygılanmayacağım evlat, sen hep yapacak bir şeyler bulacaksın,» dedi.

Atticus’un övgüsü karşısında Jem kulaklarına kadar kıpkırmızı kesildi. Atticus kardanadamın yanına gitti. Baktı, baktı... önce sırtıttı, sonra da kahkahayla güldü.